

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Дипломна робота
Шлюбні звичаї в Угорському Королівстві в кінці епохи дуалізму, на прикладі
селища Вілок (1895–1918)

Асталаш Аннамарія Олександрівна

Студентка IV-го курсу

Спеціальність «Історія»

Освітній рівень: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 2016

Науковий керівник:

Часар Іштван С.

викладач

Завідувач кафедрою:

Чотарі Ю.Ю.

Канд.іст.наук, в.о. доцента

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 2017 року

Протокол № _____ / 2017

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра історії та суспільних дисциплін

Дипломна робота

**Шлюбні звичаї в Угорському Королівстві в кінці епохи дуалізму, на прикладі
селища Вілок (1895–1918)**

Освітній рівень: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

спеціальності «Історія»

Асталаш Аннамарія Олександрівна

Науковий керівник: **Часар Іштван Степанович**

викладач

Рецензент: _____

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

**Házasodási szokások a Magyar Királyságban a dualizmus végén, Tiszaújlak
példáján (1895–1918)**

Szakdolgozat

Készítette: Asztalos Annamária

IV. évfolyamos történelem szakos hallgató

Témavezető: Császár István

Előadó

Recenzens: _____

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető.....	6
I. Historiográfiai áttekintés.....	7
II. A házasságot befolyásoló törvények	14
III. Házasodási szokások a Magyar Királyságban a dualizmus végén, Tiszaújlak példáján ...	21
3.1. A házasság fogalma	21
3. 2. Foglalkozási megoszlás	22
3. 3. A házasulandók születési és lakhelye.....	24
3. 4. A házasságkötések száma	25
3. 5. Életkor a házasságkötés idején	28
3. 6. A házasságkötések számának szezonális ingadozása	34
3.7. Vallási felekezetek szerinti megoszlás.....	36
3.8. Válás	38
3.9 A házasságkötés területi különbségei	42
3.10 Házasságkötési modellek és életstratégiák.....	43
Összefoglaló.....	45
Ukrán összefoglaló.....	46
Felhasznált irodalom.....	47
Függelék	

ЗМІСТ

Вступ	6
I. Історіографічний огляд.....	7
II. Шлюбні закони	14
III. Шлюбні звичаї в Угорському Королівстві в кінці епохи дуалізму, на прикладі селища Вілок	21
3.1. Поняття шлюбу	21
3.2. Професійний розподіл	22
3.3. Місце народження та місце проживання наречених	24
3.4. Частка шлюбів.....	25
3.5. Шлюбний вік.....	28
3.6. Сезональні коливання шлюбів.....	34
3.7. Розподіл релігійних вірувань	36
3.8. Розлучення.....	38
3.9. Територіальні особливості шлюбів.....	42
3.10. Моделів шлюбів та життєві стратегії.....	43
Висновки... ..	45
Резюме.....	46
Список використаної літератури	47
Додаток	

Bevezető

A helytörténeti kutatások – bár fontosságuk nem vonható kétségbe – több tekintetben is hiányosságot mutatnak a kárpátaljai települések vonatkozásában. E hiányosságot pótolandó, jelen kutatás keretében Kárpátalja egy településének, nevezetesen Tiszaújlaknak XIX. sz. végi – XX. sz. eleji történetének egyik szegmensét szeretnénk vizsgálni, amely a községben megfigyelhető házasodási szokásokra mutat rá.

Több indoka is van annak, hogy miért kezdtünk el ezzel a kutatási területtel foglalkozni. Egyrészt én is Tiszaújlakon élek, és ezzel hozzájárulhatok településem múltjának a megőrzéséhez. Másrészt már a korábbi évfolyammunka során is ezzel a témával foglalkoztunk és mindenképpen tovább szeretnénk ezt folytatni.

A munka célja, hogy bemutassuk Tiszaújlak házasodási szokásait, mert általános vizsgálat van a témából, azonban ez térségekre nincsen lebontva és az általunk kutatott településre vonatkozó szakirodalomban sincs erről a témáról anyag.

A munkánk három fejezetre oszlik. Az elsőben historiográfiai áttekintést végeztünk a vonatkozó szakirodalomról, amelyet felhasználtunk a téma kidolgozásánál.

A második fejezetben azokról a törvényekről írtunk, amelyek a házasságot szabályozzák. Ezt azért tartottuk fontosnak, mert ahhoz, hogy a házasodási szokásokat megértsük, fontos, hogy ismerjük ennek a törvénybeli hátterét is. Ugyanis ez nagyban befolyásolta az országban jelenlévő házasodási szokásokat.

A harmadik fejezetben került sor a házasodási szokások bemutatására. Ennek a résznek a megírásához, a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban lévő 728-as fond 2. opiszának ügyiratait használtuk fel. Ebben Tiszaújlak körjegyzőségi iratai találhatóak meg 1895-től, amit mi 1918-ig vizsgáltunk. A fondban Házassági anyakönyvi kivonatok vannak, amely a következő dokumentumokat tartalmazza: Kihirdetés, Szülői beleegyezés, Felmentés, Keresztlevél, Születési anyakönyvi kivonat, Halotti anyakönyvi kivonat, Jegyzőkönyv, de emellett néha más dokumentumokat is találhatunk.

Az archívum ügyirataiban lévő tények, valamint a szakirodalom alapján próbáltuk meg kideríteni, hogy a településre vonatkozó információk, mennyire egyeztek meg az országos adatokkal. Ennél a résznél ismertettük azokat a jellegzetességeket, amelyek ebben az időszakban a házasságkötésben megtalálhatóak voltak. Ahhoz, hogy a tárgyalt munka átláthatóbb legyen az olvasók számára, kisebb részekre osztottuk a harmadik fejezetet. Ezeket az alpontokat, a meglévő adatok alapján próbáltuk, minél mélyebben és részletesebben kidolgozni.

I. Fejezet

HISTORIOGRÁFIAI ÁTTEKINTÉS

A dolgozat elkészítése a témára vonatkozó szakirodalmak felkutatásával vette kezdetét. A szakirodalmi feltárás azért is fontos, hogy összehasonlítást végezzünk a tekintetben, hogy melyik szakirodalomban hogyan tárgyalják a házassági szokásokat különböző településeken, leginkább a Magyar Királyságra vonatkozó tapasztalatokat figyelembe véve, azok módszertanát felhasználva saját kutatási területünkön. Igyekeztünk a rendelkezésre álló valamennyi szakirodalmat áttekinteni abból a célból, hogy valós képet tudjunk kapni a téma módszertanáról.

A dolgozat fontos részét képezi a házassággal kapcsolatos törvénycikkelyek vizsgálata. Ennek a résznek a megírásához főképp tanulmányokat használtunk fel. A törvények bemutatása során nagy segítségünkre voltak az elektronikus formában meglévő források is, amelyeknek köszönhetően a törvénycikkek tartalmát ismertethettük. A második fejezetnél felhasznált szakirodalmakból csak a legfontosabb műveket emeltük ki.

A felhasznált tanulmányok közül elsősorban a Herger Csabáné által megírtakat szeretnénk kiemelni. Az egyik a „Tradíció vagy modernizálás? Az 1894-95. évi egyházügyi törvények, különös tekintettel a polgári házasságról szóló törvényre” című tanulmány, amelyben áthatóan foglalkozott az 1894-1895-ben kiadott egyházpolitikai törvényekkel, valamint azokkal a kiváltó okokkal, amelyek szükségessé tették, ezen törvények bevezetését.¹ A másik, amely szintén Herger Csabánénak köszönhetően született meg „A házasság védelmének eszközei az 1894. évi XXXI. tv.-ben”. Ahogy a mű címében is megfogalmazásra került, ebben a szerző a kötelező polgári házasságkötésről szóló törvénnyel foglalkozik.²

Venetianer Lajos „A magyar zsidóság története” címen megjelent könyvében az izraelitákkal foglalkozik, akiknek történelmét egészen a honfoglalástól kezdve az első világháború kitöréséig írta le. Ezt a művet akkor használtuk fel, amikor a zsidókról szóló törvényeket ismertettük.³

Szilágyi Sándor volt a szerkesztője „A magyar nemzet története” című munkának, amely tíz kötetben jelent meg. Mi az 1898-ban napvilágot látott X. kötetet, akkor vettük igénybe, amikor az 1894-1895-ben elfogadott törvényekről írtunk, ugyanis a X. kötet egyik alpontja részletesen foglalkozik az egyházpolitikai harcokkal.⁴

¹ HERGER Csabáné: *Tradíció vagy modernizálás? Az 1894-95. évi egyházügyi törvények, különös tekintettel a polgári házasságról szóló törvényre.* In.: *Jura*, 2005. 1. sz. 19-94. o. (Továbbiakban: HERGER, 2005.)

² HERGER Csabáné: *A házasság védelmének eszközei az 1894. évi XXXI. tv.-ben.* In.: *Jogtörténeti szemle*, 2003. 4. sz. 27-35. o. (Továbbiakban: HERGER, 2003.)

³ VENETIANER Lajos: *A magyar zsidóság története.* Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1986. (Továbbiakban: VENETIANER, 1986.)

⁴ SZILÁGYI Sándor (Szerk.): *A magyar nemzet története. X. kötet.* Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R. T. Budapest, 1898. (Továbbiakban: SZILÁGYI, 1898.)

Pók Attila egyházpolitikai törvényeket bemutató tanulmánya, ugyan nem ír nagyon részletesen az 1894-1895-ben bevezetett törvényekről és azok előzményeiről, mégis fontos tényeket közöl, amelyeknek használata a második fejezet bemutatása során elengedhetetlen volt.⁵

2004-ben adták ki Mezey Barna szerkesztésében a „Magyar jogtörténet” című könyvet. Ebben a műben a szerzők áthatóan foglalkoznak a magyar jogtudomány történelmével és fejlődésével. A munkánk során, akkor használtuk ezt a könyvet, amikor az 1894-ben bevezetett kötelező polgári házasságról szóló törvényről írtunk, ugyanis a „Magyar jogtörténetben” olvashatunk az 1894-ben elfogadott XXXI. törvénycikk előzményeiről.⁶

A harmadik fejezetben a Magyar Királyság, de azon belül is főképp Tiszaújlak házassági szokásainak a vizsgálatával foglalkoztunk. Tiszaújlakról számos szakirodalomban és tanulmányban olvashatunk. De ezekben a munkákban nem esik szó a házassági szokásokról. Éppen ezért, ha nem az országos átlagról írunk, hanem Tiszaújlakról, akkor ez esetben csak saját kutatásainkra hagyatkoztunk.

A Magyar Királyság házassági szokásaival kapcsolatban elmondható, hogy ezzel a témával rengeteg szakirodalom, illetve tanulmány foglalkozik. Ezek a művek nagy segítségünkre voltak a munkánk megírásánál. Ezeket a tanulmányozott település szokásainál fel lehet használni, hiszen a házassági szokások az országos átlagtól nem sokban tértek el, legalábbis az eddigi tapasztalataink ezt mutatják.

Az alábbiakban az eddig felkutatott szakirodalom bemutatására kerül sor, melyeknek segítségével megírhatjuk az általunk választott és vizsgált témát.

A Magyar néprajz VIII. kötete, amely a társadalomról szól nagy segítséget nyújtott a munkában. Ez a mű részletesen beszámol a házasságkötésről, a házasság demográfiájáról, a válásról és újránházasságról. A kutatáshoz legfőképp a házasság demográfiája című részt használtuk fel, mert ebben voltak összefoglalva mindazok, amelyekkel részben mi is foglalkozunk. Fontosnak megemlíteni még, hogy ebben a műben értékes táblázatok és diagramok is fellelhetők, amelyeket szintén igénybe tudunk venni a tudományos munka megírása során.⁷

A Kollega Tarsoly István főszerkesztésében létrejött mű, amely „Magyarország a XX. században” címet visel a II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaságról szóló fejezetét vettük igénybe kutatásainkhoz. A könyvben írnak a házassági szokásokról a II. világháború előtt és után, a válásról és az újránházasságról egyaránt, éppen ezért is

⁵ PÓK Attila: *Egyházpolitikai törvények*. Forrás:

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/83-056/ch11.html> (Letöltés ideje: 2016.05.04) (Továbbiakban: PÓK, 1983.)

⁶ MEZEY Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. (Továbbiakban: MEZEY, 2004.)

⁷ PALÁDI-KOVÁCS Attila (Szerk.): *Magyar néprajz*. VIII. kötet. 1988-2002. Forrás:

<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/08/index.html> (Letöltés ideje: 2016.11.26) (Továbbiakban: PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.)

volt nagy segítségünkre ez a mű. A munkában szereplő adatok szintén alkalmazhatóak voltak a dolgozat megírása közben, hiszen több a számunkra fontos témakörrel is hordoz magában információkat.⁸

Kövér György és Gyáni Gábor írták meg a „Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig” című könyvet. Ebből csak a könyv első fejezetében közölt, s a számunkra szükséges adatokat iktattuk be a kutatásunkba.⁹

Faragó Tamásnak a „Házassági szezonális Magyarország a 18-20. században” címen megjelent tanulmánya áthatóan foglalkozik a házasságkötések számának szezonális változásaival. A szerző részletesen leírja, hogy a házasságok havonkénti számának alakulását milyen tényezők befolyásolták, valamint, hogy a szezonális tradicionális görbéje milyen tényezők következtében változtak meg. Továbbá ebben a műben rengeteg táblázat található, amely segít bemutatni Magyarország szezonális valamint havonkénti ingadozásait, amelyeknek köszönhetően a tanulmányban tárgyalt téma sokkal értelmezhetőbbé válik az olvasók számára.¹⁰

Markos Gyöngyinek köszönhetően született meg „Az emberélet fordulói – népszokások” című tanulmány. A szerző ír a házasságkötés szokásairól, a lakodalmi előkészületekről, a lakodalmi menetről és magáról a lakodalomról. Az imént leírtakból kifolyólag ez egy néprajzi mű, s mivel a kutatásunk nem tér ki a néprajzra, ezért e könyvnek csak nagyon csekély részét tudtuk beemelni a dolgozatba.¹¹

Fontosnak tartjuk kiemelni Csernák Józsefné munkáját, aki a „Házasság és válás Magyarországon, 1870-1944” című tanulmányában áthatóan foglalkozik ezzel a jelentőségteljes kutatási területtel. A művében bemutatja a korra jellemző, a házasságkötések és a válások hazai alakulása iránti növekvő érdeklődés okait. Ebben a cikkben szintén nagy mennyiségben találhatóak diagramok és táblázatok, amelyek segítenek nekünk még jobban megérteni, valamint bemutatni a házasságkötések számának alakulását, mind a második világháború előtt.¹²

A fentiekben már bemutatásra került a Kövér György és Gyáni Gábor által közösen megírt mű. Azonban Gyáni Gábor volt az egyedüli szerzője a „Társadalmi nemek a munkaerőpiacon a polgári Magyarországon” című tanulmánynak, amelyet ugyancsak felhasználtunk a munkánkban. Bár a szerző a házassági szokásokról nem ír részletesen, de a műben elszórtan erre vonatkozó adatokkal is találkozhatunk. A házasságra vonatkozó adatoknak mindössze egy csekély részét

⁸ KOLLEGA TARSOLY István (Szerk.): *Magyarország a XX. században II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997. (Továbbiakban: KOLLEGA TARSOLY, 1997.)

⁹ KÖVÉR György-GYÁNI Gábor: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004. (Továbbiakban: KÖVÉR-GYÁNI, 2004.)

¹⁰ FARAGÓ Tamás: *Házassági szezonális Magyarország a 18-20. században*. In.: *A Herman Ottó Múzeum évkönyve*, 1994. (Továbbiakban: FARAGÓ, 1994.)

¹¹ MARKOS Gyöngyi: *Az emberélet fordulói – népszokások*. Forrás:

http://mek.oszk.hu/14800/14838/pdf/14838_2.pdf (Letöltés ideje: 2016. 04. 20.) (Továbbiakban: MARKOS.)

¹² CSERNÁK Józsefné: *Házasság és válás Magyarországon, 1870-1944*. In.: *Demográfia*, 1996. 2-3. sz. (Továbbiakban: CSERNÁK, 1996.)

alkalmaztuk. Azonban ez a könyv számunkra elsősorban azért is felettebb értékes, mert a szerző beszámol a nők munkájáról is, amelyről mi szintén szót ejtettünk.¹³

Blair R. Holmes a „Házasságkötés és vándorlás nyugat-magyarországon: Feltorony, 1828-1895” című tanulmánya mélyrehatóan foglalkozik a házasságkötéssel és vándorlással. Bár a szerző konkrétan csak Feltorony községről ír, azonban olyan hasznos információkról számol be, melyeknek segítségével a munkánknak ezen pontját alaposan meg tudjuk vizsgálni. Hiszen a Blair R. Holmes cikkében közölt ok-okozati összefüggések által meg tudjuk érteni, hogy milyen tényezők miatt következtek be változások a házasságkötések számában. A munkát mellel még értékesebbé teszik a benne található táblázatok, amelyek a vándorlás arányát és számát, illetve a házastársak százalékos megoszlását mutatják be¹⁴

Felföldi László egyik tanulmányának címe: „Írásos dokumentumok egy mezőváros táncműveléséről”. A szerző ír a lakodalmas szokásokról, amelyet mi fel tudunk használni munkánk megírása során.¹⁵

A Magyar Királyság 1900. évi népszámlálásának adatai szintén fontos információkat hordoznak a témát illetően,¹⁶ ugyanúgy, mint a Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálására vonatkozó adatbázis.¹⁷ Ezen statisztikák által összehasonlítást tudunk végezni a népességben bekövetkezett változásokról, melyek szintén nagyon fontosak a házassági szokásokra nézve, mivel a népesség arányának alakulása, hatással volt a házasságokra.

Kamarás Ferenc írta meg a „Családalapítás és gyermekvállalás Európában Kérdések és kérdőjelek” című cikket, melyben megemlíti az úgynevezett „Hajnal vonalat” is, amelynek bemutatása szintén szükséges része lesz a munkánknak, sajnos a könyv más hasznos információt nem tartalmaz számunkra.¹⁸

Ájus Ferenc és Henye István szerzőpáros írták meg az „Orozva csinált kölkök. A házasságon kívüli születések története Magyarországon 1880—1910” című tanulmányt. Ez a tudományos munka áthatóan foglalkozik a témával, vizsgálatnak veti alá a törvénytelen születések időbeli és

¹³ GYÁNI Gábor: *Társadalmi nemek a munkaerőpiacon a polgári Magyarországon*. In.: *Rubicon*, 2009. 4. sz. (Továbbiakban: GYÁNI, 2009.)

¹⁴ HOLMES Blair R.: *Házasságkötés és vándorlás Nyugat-Magyarországon: Feltorony, 1828-1895*. In.: *Demográfia*, 1978. 2-3. sz. (Továbbiakban: HOLMES, 1978.)

¹⁵ FELFÖLDI László: *Írásos dokumentumok egy mezőváros táncműveléséről*. In.: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1974. 1. sz. (Továbbiakban: FELFÖLDI, 1974.)

¹⁶ A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (Szerk.): *A Magyar Királyság 1900. évi népszámlálása. I. rész*. Pestí Könyvnyomda-részvénytársaság Kiadó, Budapest, 1902. Forrás: [https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=0&layout=s&query=SZO%3D\(ar%C3%A1nya\)](https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=0&layout=s&query=SZO%3D(ar%C3%A1nya)) (Letöltés ideje: 2016.11.27)

¹⁷ A Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal (Szerk.): *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. I. rész*. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai R. T. Kiadó, Budapest, 1912. Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=0&layout=s (Letöltés ideje: 2016.11.27)

¹⁸ KAMARÁS Ferenc: *Családalapítás és gyermekvállalás Európában Kérdések és kérdőjelek*. Forrás: http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-338/publikaciok/tpubl_a_338.pdf (Letöltés ideje: 2016.04.24) (Továbbiakban: KAMARÁS.)

területi alakulását nemzetközi összehasonlításban, a szerzők ezzel néhány érdekes összefüggésre tudnak rámutatni. Bemutatják a házasságon kívüli termékenység területi különbségeit, illetve a mintázat időbeli stabilitásának mutatóit. Ebből arra derül fény, hogy a demográfiai átmenet ütemezése milyen volt az egyes megyékben, melyek voltak a termékenységcsökkenésben élenjáró megyék. Az adatok hű bemutatásán túl a háttérben meghúzódó okokat is igyekeznek feltárni, vagyis azt, hogy milyen tényezők hatására alakult ki a törvénytelen születések viszonylag stabil területi képe.¹⁹

Fontos még megemlíteni Salamon Lajos egyik cikkét, amely a „Házasságon kívüli születések” címen jelent meg. Ez a mű is részletekbe menően vizsgálja a törvényen kívüli születéseket, annak társadalmi-szociális jelentőségét. A szerző tanulmányában bemutatja a házasságon kívüli születések számának és arányának alakulását, amelyet rengeteg táblázattal is szemléltet, így az sokkal értelmezhetőbb az olvasók számára. Mindemellett a cikk írója arról is beszámol, hogy milyen tényezők hatására következtek be változások a törvényen kívüli születések arányában.²⁰

D. Raffay Sándor „A Vegyesházasságról” című tanulmánya e téma kérdésének történelmi kifejlődését és a korra jellemző állapotát vizsgálja és tárgyalja. A szerző kifejti, hogy miért is volt ebben a korszakban a vegyes házasság kérdése olyan égető probléma.²¹

Horváth Róbertnek „Az újránházasságok alakulása Magyarországon 1890 és 1977 között” címen megjelent cikke mélyrehatóan vizsgálja a témát. Ebben a tanulmányban a szerző rengeteg táblázatot és grafikont mutat be, amely még értékesebbé teszi az alkotó munkáját.²²

Útmutató jelleggel bír Braun Róbert egyik tudományos műve: „A falu lélektana”. Ez a munka interjúkon alapul. Egy kis közösségben végeztek interjúkat kérdőívek segítségével, amelynek lényege az volt, hogy a település lakóinak életmódját bemutassa. A felmérésben szereplő kérdések szerencsére sok olyan témakörre is kitérnek, melyek vizsgálatával a dolgozatban mi is foglalkozunk.²³

Illyés Gyula a szerkesztője az „Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete” című könyvnek. A települést érintő információk összegyűjtésénél, különböző tudományágakban képzett munkatársak dolgoztak együtt. Ezáltal a megfigyelések szinte mindenre kiterjedtek. Bár ez a munka egy meghatározott településről szól, azonban sok szót ejtenek az alkotók a házasságról is. Sőt a

¹⁹ ÁJUS Ferenc-HENYE István: *Orozva csinált kölkök. A házasságon kívüli születések története Magyarországon 1880—1910.* KSH Népszámlálás Sokszorosító, Budapest, 1992.

²⁰ SALAMON Lajos: *Házasságon kívüli születések.* In.: *Demográfia*, 1964. 2. sz.

²¹ D. RAFFAY Sándor: *A Vegyesházasságról.* Evangélikus Élet Kiadó, Budapest, 1934.

²² HORVÁTH Róbert: *Az újránházasságok alakulása Magyarországon 1890 és 1977 között.* In.: *Demográfia*, 1980. 1. sz.

²³ BRAUN Róbert: *A falu lélektana.* Politzer Zsigmond és Fia, Budapest, 1913.

házasságkötések számáról még táblázatokat is készítettek az írók, hogy az még átláthatóbb legyen az olvasó számára.²⁴

Geőcze Sarolta írta meg a „Tanulmányok a magyar társadalom életéből” című könyvet, amely ugyan sajnos nem sok információval szolgál a mi általunk kutatott témáról, azonban az a kevéske tényanyag, amit a témakörrel tartalmaz, számunkra annál fontosabb.²⁵

Andorka Rudolf a megalkotója „A gyermekszám alakulásának társadalmi tényezői paraszti közösségekben (18-19. század)” című tudományos munkának. Ez a mű szintén fontos részét képezi a dolgozatunknak, hiszen a szerző a tanulmányában ír a születések gyakoriságáról, a házasságkötéskor betöltött életkorról, a családok gyermekszámáról, a csecsemő- és gyermekhalandóságról, valamint következtetéseket is levon a munkájában. A tanulmányában továbbá találhatóak még táblázatok is, melyeket szintén igénybe tudunk venni a kutatásunk megírásánál.²⁶

Több történész szerkesztésének köszönhetően került napvilágra a „Zsidók Kárpátalján - Történelem és örökség a dualizmustól napjainkig” című könyv. Ez a mű azért is felhasználható számunkra, mert ugyanazt a korszakot vizsgálják, amelyet mi is kutatunk. Valamint a munkában szót ejtenek a házasodásról is, amelyeket a vegyes házasság bemutatásánál, tudunk felhasználni. Fontos még kiemelni, hogy ez a könyv is tartalmaz számunkra fontos információkat hordozó táblázatokat.²⁷

Karády Viktornak több tanulmánya is született, amelyekben a zsidósággal foglalkozik, azonban mi ezek közül csak egyet emelnénk ki, amelynek címe: „A magyar zsidóság regionális és társadalmi rétegződéséről (1910)”. A mű tartalmát figyelembe véve, ami számunkra fontos az az, hogy a szerző foglalkozik a vegyes házassággal és az ezt érintő kérdésekkel, amit mi fel tudunk majd használni dolgozatunkban.²⁸

Faragó Tamás a szerzője „A múlt és számok. Pest-Buda és környéke népessége és társadalma a 18-20. században.” című könyvnek, amelyben az író beszámol a családról és házasságkötésről is, amit mi fel tudunk használni. Mindemellett a könyvben még táblázatok is találhatóak.²⁹

²⁴ ILLYÉS Gyula (Szerk.): *Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete*. Sylvester irodalmi és nyomdai intézet BT. Budapest, 1936.

²⁵ GEŐCZE Sarolta: *Tanulmányok a magyar társadalom életéből*. Singer és Wolfner Kiadó, Budapest, 1896.

²⁶ ANDORKA Rudolf: *A gyermekszám alakulásának társadalmi tényezői paraszti közösségekben (18-19. század)*. In.: *Ethnographia*, 1981.1. sz.

²⁷ KOMORÓCZY Szonja Ráhel-FEDINEC Csilla-BÁNYAI Viktória: *Zsidók Kárpátalján - Történelem és örökség a dualizmustól napjainkig*. Aposztróf Kiadó, Budapest, 2013.

²⁸ KARÁDY Viktor: *A magyar zsidóság regionális és társadalmi rétegződéséről 1910*. In.: *Regio: kisebbség, politika, társadalom*, 1994. 2. sz.

²⁹ FARAGÓ Tamás: *A múlt és számok. Pest-Buda és környéke népessége és társadalma a 18-20. században*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2008.

Nagy Sándor az „*„Elváltak” és „válások” Családi állapot és jogintézmény a 19. század második felében Budapest (Pest-Buda) példáján*” című tanulmányában kifejti a válás és elvált fogalmait, továbbá ír a törvényes válásról, annak jogrendszeréről.³⁰

A fenti historiográfiai összegzésből kiderül, hogy a Magyar Királyság házassági szokásaival kapcsolatban már sok tudományos munka született, amelyek sok információval szolgálnak a házasság tárgykörén belül fellelhető legkülönbözőbb témakörökről, azonban mindezek ellenére az a sajnálatos helyzet áll fenn, hogy még mindig rengeteg a feltáratlan kutatási terület az adott témával kapcsolatban.

³⁰ NAGY Sándor: „*„Elváltak” és „válások” Családi állapot és jogintézmény a 19. század második felében Budapest (Pest-Buda) példáján*”. Forrás: <http://epa.oszk.hu/00400/00414/00021/pdf/142-157.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 04. 14.)

II. Fejezet

A HÁZASSÁGOT BEFOLYÁSOLÓ TÖRVÉNYEK

A korszakban a főrendiház által megvitattott és elfogadott törvényjavaslatok, melyek a király általi szentesítés valamint a kihirdetés után bekerültek a magyar törvénytárba nagyban meghatározták a házassági szokások kialakulását. A továbbiakban ezeket a törvényeket fogjuk bemutatni.

1867. november 25-én terjesztette be Andrassy Gyula miniszterelnök törvényjavaslatát „*az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében*”.³¹ A törvényjavaslat a következőket tartalmazta:

1. §. *Az országnak izraelita lakosai minden polgári és politikai jogok gyakorlására az országnak keresztény lakosaival egyenlően képesítettetteknek nyilváníthatnak.*

2. §. *Minden ezzel ellenkezőtörvény, szokás, vagy rendelet ezennel megszüntetetik.*³²

A törvényjavaslat tárgyalását a főrendiház december 22-én kezdte meg. A tárgyaláson pár beszéd is elhangzott, amelyek befejezése után az elnök névszerinti szavazást tartott. A törvényjavaslatot végül a jelenlevő 68 főrend közül 64 szavazott mellette. A törvényjavaslat december 27-én királyi szentesítést nyert, december 28-án pedig kihirdetésre került. Az 1867. évi XVII. törvénycikként került be a törvénygyűjteménybe a zsidók emancipációja.³³

A kiegyezés utáni 1868. évi LIII. törvénycikk *a törvényesen bevett keresztény vallásfelekezetek viszonyosságáról*, a dualizmus egyházpolitikájának a törvényhozási kiindulópontja volt. Ennek a törvénynek az alapja az 1848. évi XX. törvénycikk volt. Ez tette lehetővé az egyes felekezetek között az áttérést. A vegyes házasságokra vonatkozóan pedig úgy rendelkezett, hogy a születendő gyermekek a nemük szerint követik a vallást, ennek értelmében a fiúk az apjukét, a lányok pedig az anyjukét. Viszont a vegyes házasságot a katolikus egyház csak azzal a feltétellel engedélyezte, ha a házasulandó katolikus fél reverzálisban³⁴ kötelezték magukat arra, hogy valamennyi születendő gyermekét katolikus hitben fogja nevelni. Ezáltal a gyermeket katolikusként anyakönyvezték.³⁵

³¹ VENETIANER: 1986, 242-259. o.

³² ZELLER Árpád: *A magyar egyházpolitika 1847-1894 II. - A vallásszabadság, a polgári házasság, a katolikus autonomia, az alapok és alapítványok s egyéb egyházpolitikai kérdések történelmi fejlődése hazánkban 1872-1894.* Budapest, Boruth E. Könyvnyomda, 1894, 260 o.

³³ VENETIANER: 1986, 242-259. o.

³⁴ A római katolikus egyházjogban a vegyes házasság esetében az a katolikus féltől követelt nyilatkozat, melyben arra kötelezi magát, hogy összes gyermekét a katolikus hitben fogja nevelni.

³⁵ ROMSICS Ignác (Szerk.): *Magyarország története.* Akadémiai kiadó, Budapest, 2007. 718. o.

Az országgyűlés 1894-1895-ben fogadta el az úgy nevezett „egyházpolitikai törvényeket”.³⁶ Ezek a kötelező polgári házasságkötésről (1894. évi XXXI. tc.), a gyermekek vallásáról (1894. évi XXXII. tc.), az állami anyakönyvezésről (1894. évi XXXIII. tc.), az izraelita vallásról (1895. évi XLII. tc.) és a vallás szabad gyakorlatáról (1895. évi XLIII. tc.) szóltak.³⁷ Ezekre a törvényekre azért volt szükség, mert az 1848. évi XX. törvénycikk felszámolta az addig fennálló államegyházi rendszert, amelynek következtében rendezni kellett az ország és az egyház kapcsolatát.³⁸

Az egyházügyi törvények előzményei egészen a kiegyezés korszakára nyúlnak vissza. Az 1894-ig elfogadott házassággal kapcsolatos törvények elsősorban a vegyes házasságok szabályozásával és az ilyen frigyből született gyermekek vallásával foglalkozik.³⁹ Az 1868. évben kiadott egyházpolitikai törvény is - amelynek tartalmát már fentebb ismertettük - ezzel foglalkozik.⁴⁰

Az 1868. évi törvényt már 1793 óta kérelmezte a protestáns egyház. Azonban, amikor az 1868. évi törvényt kihirdették, akkor ez ellen a katolikus püspökök úgy tiltakoztak, hogy felszólították a papokat arra, hogy a vegyes házasságokat ne áldják meg. Emiatt a jegyespárok kénytelenek voltak a protestáns egyházba menni esküvőre, amelynek következtében gyakran megesett, hogy a katolikus fél elhagyta az egyházát. Azért, hogy megmaradhassanak Róma kebelében, kénytelenek voltak újra engedélyezni az 1790. évben bevezetett eljárást.⁴¹

Az 1868. évi törvény előtt alkalmazott eljáráshoz való visszatérést azzal magyarázták, hogy a reverzálisokat nem megtiltották, hanem csak jogerejüktől fosztották meg, valamint, hogy a törvény nem parancsoló, hanem csak kijelentő módban mondta ki, hogy a gyermekek nemük szerint követik vallásukat. Emiatt a protestánsok több alkalommal is panasszal fordultak a minisztériumhoz és követelték, hogy a gyermeket megkeresztelő lelkész küldje át az anyakönyvi kivonatot a megkereszteltre nézve illetékes lelkésznek, a keresztelés tényét pedig érvénytelenítse. Azonban figyelembe véve azt, hogy a törvény nem tartalmazott bírságot, vagyis annak megszegése esetén sem kapott az illetékes pap büntetést, így a hatóságok csak felszólították a katolikus papot, de annak végrehajtását már nem ellenőrizték.⁴²

A probléma orvoslását kívánta szolgálni a büntető törvénykönyvbe bekerült kihágásokról szóló törvény, melynek 53. §-a szerint elzárással és pénzbüntetéssel büntethették azt a papot, aki az

³⁶KATUS László: *A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711-1914.* Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület kiadó, Pécs, 2012, 484 o.

³⁷ HERGER, 2003.

³⁸ HERGER, 2005.

³⁹ BÓDINÉ BELIZNAI Kinga-KÉPES György: *A polgári családi és házassági jog.* Forrás: <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/maganjog/csaladhazassag/polgari hazassag.htm> (Letöltés ideje: 2016. 04. 30.)

⁴⁰ Elkeresztelésnek nevezték, ha egy vegyes házasságból származó gyermeket nem az 1868. évi LIII. törvényben meghatározott vallásra kereszteltek, azaz ha a fiút nem az apja, a leányt pedig nem az anyja vallására.

⁴¹ HERGER, 2005.

⁴² Uo.

1868. évi LIII. tc. 12. §-a⁴³ ellenére a 18. évét még be nem töltött vegyes házasságból származó egyént más vallásfelekezetbe felvesz. Ennek ellenére azonban az elkeresztelések tovább folytak, s előfordultak olyan esetek, amikor a törvény megszegésével vádlott papot a bíróság felmentette, azon okból kifolyólag, hogy a gyermek megkeresztelése még nem egyértelmű a más vallásfelekezetbe való fölvétellel, ezzel azonban helytelenül értelmezték és alkalmazták a törvényt.⁴⁴

Trefort Ágoston 1884. július 11-én kiadott rendeletében kérte a lelkészeket, hogy a keresztelési bizonylatokat az illetékes lelkésznek adják át. Ennek megszegése esetén Trefort rendelete nem szabott ki büntetést, hanem bár tévesen, de utalt a Btk. 53. §-ában meghatározott büntetésre. Azonban az ebben a paragrafusban lévő büntetés csakis a más vallásfelekezetbe való fölvételekre vonatkozott, így ezt nem alkalmazhatták, abban az esetben, ha a lelkész elmulasztja a bizonylat átküldését az illetékes lelkésznek. Ezáltal Trefort rendelete nem alkalmazta helyesen a Btk. törvényét, de új büntetést sem szabott ki, így ez a rendelet nem oldotta meg a fennálló problémát.⁴⁵

Ezt a gondot kívánta megoldani a Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter által 1890-ben kiadott elkeresztelési rendelet is.⁴⁶ A rendelet értelmében a gyermek keresztelését bármelyik felekezet lelkésze végezheti, de ha a törvény szerint a gyermek nem a keresztelést végző lelkész felekezetéhez tartozik, akkor ezt köteles 8 napon belül az illetékes lelkéssel tudatni, s az általa vezetett anyakönyvben ezt be kell jegyezni, továbbá a rendelet már büntetési tételeket is meghatározott a törvény megsértőivel szemben. Anyakönyvi kivonatot a pap így sem magán- sem közcélra nem adhat ki.⁴⁷

Az elkeresztelési rendeletnek a papság nagy része azonban továbbra sem engedelmeskedett, és azt mondták, hogy továbbra is bizonylat kiadása nélkül fognak keresztelni, mert az általuk megkeresztelt gyermekeket nem hajlandóak más vallásfelekezetű lelkésznek kiszolgáltatni. Ezzel azonban nyíltan beismerték, hogy a katolikus pap által végzett gyermek megkeresztelése egyet jelent a katolikus egyházba való felvétellel.⁴⁸

1892. május 19-én kezdődött a kultusztárca költségvetésének képviselőházi vitája. Ezen a tárgyaláson Csáky Albin avégett, hogy az elkeresztelésekből származó – 1890. évi rendelet ellenére továbbra is fennálló – problémákat megszüntesse kifejtette a következő meglátásait: *”...tárczám költségvetésének tárgyalását az egyházpolitikai kérdések fogják dominálni...a kormánynak*

⁴³ A 12. § elrendeli, hogy a vegyes házasság esetében a fiúk apjuknak, a lányok pedig anyjuknak a vallását követik.

⁴⁴ ILLÉS Károly: *Törvénykezési Szemle: Az elkeresztelés*. 1890. Forrás:

http://real-j.mtak.hu/2155/1/JogtudomanyiKozlony_1890.pdf (Letöltés ideje: 2016.05.02.) (Továbbiakban: ILLÉS, 1890.)

⁴⁵ SZILÁGYI, 1898.

⁴⁶ HERGER, 2005.

⁴⁷ ILLÉS, 1890.

⁴⁸ Uo.

elhatározott szándéka a legrövidebb idő alatt a vegyes házasságokból született gyermekek számára külön polgári anyakönyveket létesíteni s erre vonatkozólag lehetőleg rövid idő alatt törvényjavaslatot terjeszteni a törvényhozás elé.”⁴⁹

Csáky Albin beszéde után Irányi Dániel szólalt fel, aki azt hangoztatta, hogy terjesszenek elő törvényjavaslatot „a vallás szabad gyakorlásáról és a felekezetek egyenjogúságáról”, ebbe a javaslatba Irányi a polgári anyakönyvezés bevezetését is beleértette.⁵⁰

A törvényjavaslatok betervezését az országgyűlés mindkét háza elé, a reformtörvények hosszas előkészítése előzte meg. Majd fél évvel a Képviselőház valamint a Felsőház jóváhagyása után Ferenc József 1894. december 9-én szentesítette a házassági jogról, a gyermekek vallásáról, valamint az állami anyakönyvekről szóló törvénycikkeket.⁵¹ Az izraelitákról szóló törvénycikket 1895. október 16-án, a vallás szabad gyakorlásáról szóló utolsó egyházügyi törvényt pedig 1895. november 22-én szentesítette a király.⁵²

Az 1894. évi XXXII. tc. a gyermekek vallásáról szólt. Azonban a törvényben látott remények nem úgy valósultak meg, ahogyan azt elképzelték. Lényege az volt, hogy a vegyes házasságból született gyermekek esetében a felekezetek, a további viták elkerülése végett, kompromisszumra léptek egymással.⁵³

A rekatolizáció kellékeként nevezhető meg a III. Károly által 1734-ben kiadott II. Carolina Resolúció, amely elrendelte, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek katolikus nevelésben kell, hogy részesüljenek, valamint a Mária Terézia által kibocsátott 1749. január 17-i és az 1756. augusztus 30-i rendelete, amelyek pedig a protestáns felet reverzális írására kötelezte. Mint már a fentiekben ismertettük, ebből sok probléma adódott, amelyek orvoslását kívánták szolgálni az 1868. évi LIII. tc., illetve az 1890-ben kiadott elkeresztelési rendelet. Az utóbbi hatására azonban a helyzet csak tovább romlott, amelyet csak úgy lehetett megszüntetni, ha az egyházügyet modernizálják.⁵⁴

Ezt a modernizációt azonban a gyermekek vallásáról szóló törvény nem valósította meg. A törvény 1. §-a a következőket tartalmazta: *"Bevett vagy törvényesen elismert különböző vallásfelekezethez tartozó házasulók, házasságuk megkötése előtt egyszersmindenkorra megegyezhetnek arra nézve: hogy gyermekeik valamennyien az atya vagy az anya vallását kövessék, illetőleg abban neveltessenek."*⁵⁵ Azt, hogy ez éppen melyik felekezet részére valósult meg, az

⁴⁹ 56. országos ülés. 1892. május 19. Forrás:

<http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a110616.htm?v=pdf&q=WRD%3D%281892%20m%E1jus%2019%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Letöltés ideje: 2016.05.03)

⁵⁰ HERGER, 2005.

⁵¹ PÓK, 1983.

⁵² HERGER, 2005.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Ezer év törvényei. Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6556> (Letöltés ideje:2016.05.03)

döntötte el, hogy a házastársak közül, melyik fél ragaszkodott jobban a vallásához, valamint, hogy melyik fél egyházjoga nevezte meg ezt kritériumként a házassági áldás megszerzésének szempontjából. Azonban azt ne felejtjük el, hogy az egyházpolitikai törvények sorát képezte a vallás szabadságáról szóló törvény is, amely lehetővé tette a vegyes vallású jegyespár számára, hogy felekezetüket elhagyva áttérjenek, s így mint azonos vallásúak, már nem volt szükség a megegyezés megkötésére.⁵⁶

Hieronymi Károly belügyminiszter 1893. április 25-én nyújtotta be a főrendiháznak az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslatát.⁵⁷ Azzal indokolta ennek szükségességét, hogy a születési, házassági, valamint a halálozási anyakönyvek vezetése állami feladat. A nyilvántartások pedig azt a célt szolgálják, hogy a személyi állapotot mindig pontosan lehessen figyelemmel kísérni. Ennek a célnak azonban a felekezeti anyakönyvek nem felelnek meg, mivel az általuk rögzített bejegyzések az egyházi szertartás – keresztelezés, esketés, temetés - tárgyát képezik, s mivel nem létezett olyan törvény mely ezt kötelezővé tette volna, ezért voltak olyanok, akik nem is vetették magukat alá ennek.⁵⁸

Az állami anyakönyvezésről szóló törvény alapelveinek, az 1. § tartalma tekinthető, amely a következőket mondta ki: „A születések, házasságok és halálesetek közhitelű nyilvántartására és tanúsítására kizárólag a jelen törvény értelmében arra hivatott közegek által vezetett állami anyakönyvek szolgálnak.”⁵⁹

Ettől a törvénytől várták az egyházpolitikai harc megszűnését is, vagyis a vegyes házasságokból származó gyermekek vallása körül kialakult problémák megoldását, mert úgy gondolták, hogy immár az egyház kezéből kivett anyakönyvvezetés által befejeződnek a papok jogosulatlanul végzett bejegyzései. A gondokat végül az 1894-95 között elfogadott egyházpolitikai törvények oldották meg.⁶⁰

Ahogy az a fentiekben már megfogalmazásra került, 1867 óta lettek a zsidók egyenjogú állampolgárok, 1895. október 18-án pedig kihirdették az 1895. évi XLII. törvénycikket, amelyben bevett vallássá nyilvánították az izraelita vallást.⁶¹ Az 1895. évi XLII. törvénycikk első két paragrafusára a következő volt:

1. § Az izraelita vallás törvényesen bevett vallásnak nyilváníttatik.

⁵⁶ SZILÁGYI, 1898, 800-808 o.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ HERGER, 2005.

⁵⁹ Ezer év törvényei. Forrás:

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6557> (Letöltés ideje: 2016.05.03)

⁶⁰ HERGER, 2005.

⁶¹ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 47-70 o.

2. § Az 1868:LIII. tc. 18., 19., 20., 21. és 23. §-ainak rendelkezései az izraelita vallásúakra is kiterjesztetnek.⁶²

Az 1868. évi LIII. tc. 18., 19., 20., 21. és 23. paragrafusai a következőképp hangzanak: a lelencek azt a vallást követik, aki őket felfogadta (18. §), senki sem kötelezhető más vallás szertartásainak gyakorlására (19. §), akik bevett vallásfelekezethez tartoznak, de külön egyházközséget nem képeznek, kötelesek a hozzájuk legközelebb álló egyházközséghez csatlakozni (20. §), katonai intézetekben s kórházakban lelkészi szolgálat tartandó fenn (21. §), egyházi és felekezeti iskolai segély a városok részéről (23. §).⁶³

Az izraelita vallásról szóló törvény nagy előrelépést jelentett a zsidó vallásúak és a magyar állam kapcsolatában. Ennek ellenére az országban továbbra is fellelhetőek voltak az antiszemita megnyilvánulások, példának okáért 1883 októberében alakult meg az Országos Antiszemita Párt, ezt követően pedig 1895-től kezdett kibontakozni egy új alapokra támaszkodó zsidóellenesség politikai keretei is.⁶⁴

Az egyház és az állam között fennálló jogi kapcsolat modernizációja végett került sor a vallás szabad gyakorlásának bevezetésére, melyről az 1895. évi XLIII. tc. rendelkezett.⁶⁵ Azonban e törvény rendszere mégsem felelt meg a modernizáció kritériumainak. Ugyanis azon emberek számára, akik a törvényesen elismert, illetve a megtűrt felekezethez tartoztak, a vallási egyenjogúság továbbra sem valósult meg.⁶⁶

Ebből a törvényből két paragrafust emelhetünk ki:

1. § Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást, és azt az ország törvényeinek, valamint a közérkölcsiség kívánalmainak korlátai között külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja...

5. § Valamely vallásfelekezetből kilépni, vagy valamely vallásfelekezetben belépni mindenkinek szabad a törvényekben megállapított feltételek alatt.⁶⁷

A Magyar Királyságban először II. József vetette fel, hogy be kell vezetni a polgári házasságot. Szerinte a házasság polgári szerződés, amelyet elsősorban az állami törvények szabályoznak.⁶⁸

Azonban II. Lipót a korábbi intézkedések egy részét megszüntette, a felekezeteket pedig biztosította arról, hogy a házasságra vonatkozó bírósági ügyekben a saját felekezeti jogukat

⁶² PAJKOSSY Gábor (Szerk.): *Magyarország története a 19. században – Szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 721. o.

⁶³ VENETIANER: 1986, 242-259. o.

⁶⁴ HERGER, 2005.

⁶⁵ HERGER, 2003.

⁶⁶ HERGER, 2005.

⁶⁷ Ezer év törvényei. Forrás:

<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6605> (Letöltés ideje: 2016.05.03)

⁶⁸ MEZEY, 2004, 202-204. o.

alkalmazhatják, és a szerint járhatnak el. Az 1790. évi XXVI. és XXVII. törvénycikkek lehetővé tették a felekezetek számára a saját jog szerinti bíraskodást, viszont a vegyes házasságok megkötését a katolikus fél lelkésze előtt kellett végrehajtani. Ebből több konfliktus is keletkezett a katolikus és protestáns egyház között.⁶⁹

1861-ben a házassági jogot hatályon kívül helyezték, s egészen 1867-ig az osztrák polgári törvénykönyv szerint szabályozták azt. A kiegyezés után a képviselők új házassági törvény bevezetését szorgalmazták, azonban ezzel kapcsolatban előrelépés csak 1890-ben történt, amikor is a már említett Csáky Albin kiadta az elkeresztelési rendeletét. Ennek ellenére az ezzel kapcsolatos ügyek elhúzódtak, ugyanis a házassági jog törvényjavaslatát az országgyűlés 1889-1893-ig tárgyalta.⁷⁰

Az országgyűlés által elfogadott házassági jogról szóló XXXI. törvényt, Ferenc József 1894. december 9-én szentesítette.⁷¹ A törvény a következőket tartalmazta: a házasságkötésnél jelen kellett lennie a polgári tisztviselőnek, a két félnek, illetve a két tanúnak. A nyilvánosság érvényesülését szolgálta a házasságkötés előtt szükséges kihirdetés, amely azért kellett, hogy a törvényellenes házasságokat megakadályozzák. A házasságkötésnek hivatalos helyiségben kellett végbemennie. A házasság úgy jött létre, hogy a polgári tisztviselő előtt jelenlevő jegyespár kijelentette, hogy egymással házasságot kötnek. Az új házassági törvény alapján a házasság megszűnt valamelyik házastárs halálával, valamint bírói felbontás folytán.⁷²

Összefoglalásként elmondható, hogy a XIX. század végén zajlottak az egyházpolitikai harcok, amely összeütközés volt az egyház és az állam kölcsönös viszonyát szabályozó rendszerek között. A legnagyobb vitákat kétségtávol a vegyes házasságokból származó gyermekek vallása okozta. E kultúrharc következtében, vagyis annak megszüntetése céljából születtek meg az egyházpolitikai törvények, amelyek hatásosnak bizonyultak, hiszen több olyan törvényt is elfogadtak, amelyek segítettek lezárni a vitákat.

⁶⁹ MEZEY, 2004, 202-204. o.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ PÓK, 1983.

⁷² HERGER, 2005.

III. Fejezet

TISZAÚJLAK HÁZASODÁSI SZOKÁSAI A DUALIZMUS MÁSODIK FELÉBEN (1895-1918)

A házasság fogalma

„A házasság a hagyományos világban olyan társadalmilag szentesített kapocs, amely szabályozza a résztvevők közötti szexuális kapcsolatot, a csoportot folyamatosan 'újratermeli' – sőt esetenként szaporítja – utódok létrehozása révén, továbbá egymással szolidáris rokoni csoportot-kapcsolatrendszert teremt, illetve erősít meg.”⁷³ A magyar társadalomban csak úgy, mint Európa más keresztény lakosságánál a házasság formája a monogámia. Azonban, ha házasságról beszélünk, akkor nem arra kell gondolnunk, hogy ez csak a férj és feleség elhatározása révén létrejött kapocs, hanem a házasulandók családjának és rokonaiknak a beleegyezése által is megvalósult szövetség.⁷⁴

A házasság létrejöttével, nem csak a lakóhely változhat meg, hanem, ezáltal egy olyan megállíthatatlan folyamat indul el, amelynek következtében átalakul a házastársak társadalomban elfoglalt helye, ebből kifolyólag megváltoznak a személyek lehetőségei, s az egyének életformájában is teljes módosulás megy végbe.⁷⁵

A házastársi viszony a férfi és a nő közötti párkapcsolati formát szabályozza. A házasság egy olyan társadalmi intézménnyé változott a történelem folyamán, amelyben – a házassághoz fűződő nélkülözhetetlen társadalmi, gazdasági és jogi kihatások eredményeképpen – meg vannak határozva azok a követelményrendszerek, amelyek által frigyre lehet lépni. Ez minden társadalomban változó.⁷⁶

Az elmondottakból összegezve, tehát a házasság egy olyan intézmény, amelyre rengeteg gazdasági és társadalmi tényező van befolyással. S ahhoz, hogy a férfi és a nő párkapcsolatát szabályozó szövetség világossá váljon számunkra, tisztában kell lennünk néhány dologgal. Ezek a következők: jogi vonatkozások, gazdasági és társadalmi helyzet, a lakóhelyválasztás szabályai valamint a társadalom erkölcsi normái, szokásai és hagyományai.⁷⁷

Ez időben a magyar paraszti nézet a következő volt: a leendő férj és feleség a szülőfaluból keressen magának házastársat. Ha azonban a szülők a gyerekeik számára nem találtak megfelelő

⁷³ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo.

⁷⁶ CSERNÁK, 1996.

⁷⁷ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

férjet vagy feleséget saját településükön belül, akkor kénytelenek voltak a környező falvakból keresni ideális párt számukra.⁷⁸

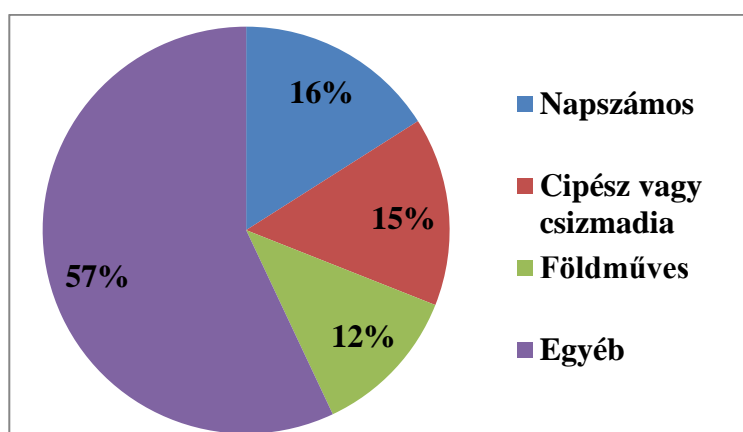
Bár kevés adattal rendelkezünk ahhoz, hogy ezen paraszti ideál megvalósulását igazolni tudjuk, de a meglévő adatokból megpróbáljuk felvázolni, hogy ez mennyire volt igaz Tiszaújlakra nézve. A vizsgált település házassági anyakönyveinek a tanulmányozása során azonban nem csak arról lesz szó, hogy a fentebb említett nézet mennyiben valósult meg a településen, hanem a házassági szokásokat próbáljuk a meglévő adataink alapján rekonstruálni.

Ahhoz, hogy a tárgyalt munka átláthatóbb legyen kisebb részekre bontottuk fel: foglalkozási megoszlás, a házasulandók születési és lakhelye, a házasságkötések aránya, a házasságkötési életkor, a házasság szezonális ingadozása, a házasságkötés területi különbségei, házasságkötési modellek és életstratégiák, vallási felekezetek szerinti megoszlás és válás.

Foglalkozás szerinti megoszlás

Tiszaújlak lakossága 1880-ban 2588 fő volt. 1910-ben a községben élők száma jelentősen megnövekedett, mert a meglévő adatok szerint ekkor 3470 ember élt az adott helységben.⁷⁹ A településen élők tevékenysége változó volt. A házasulandó férfiak körében a legjellemzőbb foglalkozások az alábbiak voltak: 334 férfiból⁸⁰ 54-en napszámosok, 50-en cipészek vagy csizmadiák, 40-en pedig földművesek voltak. Az egyéb munkakörbe tartozik többek között a szabó, mészáros, asztalos, iparos, szakács, borbély, kéményseprő, kereskedő stb.⁸¹

1. diagram: *A Tiszaújlakon élő férfiak foglalkozás szerinti megoszlása (1895-1918-as évek adatai alapján)*⁸²

⁷⁸ KÖVÉR-GYÁNI, 2004, 34. o.

⁷⁹ Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941). Budapest, 1996

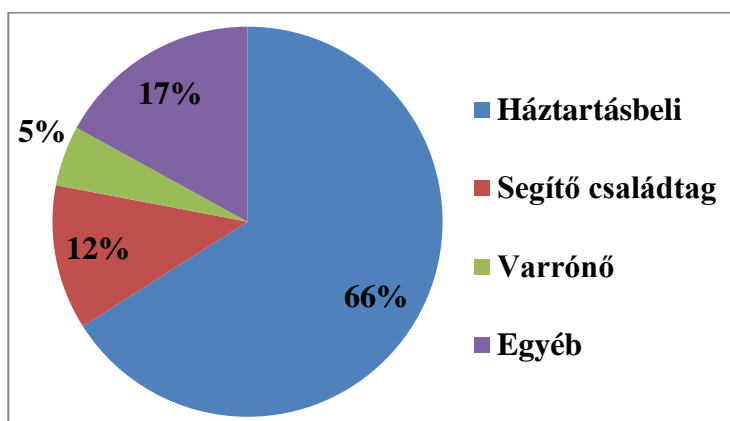
⁸⁰ Itt megjegyezném, hogy a meghatározott 334 férfi arányába nem csak a házasságot kötő személy tartozik, mert ebbe beleszámoltam a vőlegény és a menyasszony apját is, mivel a foglalkozás a szülőknél is fel volt tüntetve. Ezáltal jobban meg tudjuk vizsgálni a lakosság foglalkoztatottságának a számbeli megoszlását.

⁸¹ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

⁸² Uo.

Ebben a korszakban a nők szerepe a gazdasági tevékenységekben alacsony volt. A legtöbb nő ez időben nem dolgozott otthonán kívül. A rendelkezésre álló adatok szerint 287 nőről:⁸³ 190-en a háztartást vezették, 33-an segítő családtagok,⁸⁴ 14-en pedig varrónők voltak. Az egyéb munkakörbe tartozik többek között a gyümölcsáros, házi cseléd, szakács, napszámos stb.⁸⁵

2. Diagram: A Tiszaújlakon élő nők foglalkozás szerinti megoszlása (1895-1918-as évek adatai alapján)⁸⁶

Nehéz megítélni, hogy ebben a korszakban mi is számított női fizetett munkának. Ennek a kérdésnek a statisztikai számbavétele változó, ezért is okoz problémát erre választ találni. A segítő családtagként feltüntetett nők tevékenységének a megítélése is gondot okoz. Azt hogy miért is jól szemlélteti a következő adat: 1900 és 1910 között a segítő családtagok száma a Magyar Királyságban 715.000-ről 418.000-re csökkent. Ez az adat azonban nem jelent tényleges számbeli visszaesést. Ez annak az eredménye, hogy az addig aktív keresőként feltüntetett nőket eltartottakká nyilvánították. Ez a Gyáni Gábor által megfogalmazott úgynevezett „patriarchális szemlélet következménye”, amelynek lényege az, hogy azokat a női tevékenységeket – mint amilyen például a háziasszonyi – amelyért a nők nem kaptak fizetést, nem tekintették munkának. Még akkor sem, ha ez a tevékenység (pl. segítő családtag) tényleges jövedelmet hozott a családtagok számára.⁸⁷

⁸³ Itt is megjegyezném, hogy csakúgy, mint a férfiak esetében, a meghatározott 287 nő arányába nem csak a házasságot kötő személy tartozik, hanem a vőlegény és a menyasszony anyja is, mert a szülőknél is fel volt tüntetve, hogy mivel foglalkoztak. Azt még hozzátenném, hogy nem minden esetben volt feltüntetve az illető szakmája.

⁸⁴ Segítő családtag alatt értjük azokat, akik a családi gazdaságon-üzemen belül hozzátartozójuknak személyesen és díjazás ellenében segítenek a munkában, ezt azonban nem munkaviszony keretében teszik.

⁸⁵ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ GYÁNI, 2009.

A házasulandók születési és lakhelye

A házassági anyakönyvekben, a legtöbb esetben fel van tüntetve a vőlegény és menyasszony születési helye,⁸⁸ csak ritkán találkozni olyan irattal, amelyből ez az adat hiányzik. Ezek alapján kiderül, hogy a 274 vőlegényből 77-en születtek Tiszaújlakon és laktak ott a házasságukig, míg a 274 menyasszonyból 162 született és élt a házasság megkötéséig a településen. Az adatokból jól látszik, hogy a vőlegények körében jóval kevesebb volt a falubeli születésűek száma, mint a menyasszonyoknál. Az sajnos a házassági anyakönyvekből nem derül ki, hogy a házasság megkötése után a házastársak lakóhelyet változtatnak vagy maradnak a szóban forgó településen.⁸⁹

A fentiekben közölt jelenség volt fellelhető Feltorony községében is. Blair R. Holmes az előbb említett községben vizsgálta a házasságkötés és vándorlás arányát. Holmes szerint azért volt azon férfiak aránya kevesebb, akik falubeli születésűek voltak és nem költöztek el a házasság megkötéséig a nőknél, mert a férfiaknál a munkavállalás miatt gyakoribb volt a szülőfalu elhagyása.⁹⁰

Más a számbeli megoszlás a házasságot kötő feleknél, ha azt vesszük figyelembe, hogy hányan éltek Tiszaújlakon (a frigyre lépés idején), de születtek másik településen. Eszerint: 274-ből 97 esetben fordult elő, hogy a vőlegény Tiszaújlakon élt, de más községben született. 274 menyasszony közül pedig 66-on származtak egyéb helységről, de laktak a tárgyalt településen. Az átköltözés a legtöbb esetben nyilván a jobb megélhetés végett történt, s miután az emberek letelepedtek és berendezkedtek, házastársat is ebből a településből kerestek maguknak. A lenti adat is jól szemlélteti, hogy kevés olyan ember akadt, aki visszatért a szülőhelyére azon indok folytán, hogy hitvestársat onnan válasszon magának.⁹¹

Nagyon kevés számban voltak azok az emberek, akik Tiszaújlakon születtek, de más településen laktak a házasságkötés idején. 274 férfi közül csupán 3 ilyen személyt találtunk az iratokban. Az egyik Budapesti, a másik Perbenyiki,⁹² a harmadik Szászebeni⁹³ lakosként volt feltüntetve a házasságkötés ideje alatt. A menyasszonyoknál egy olyan személyt sem találtunk, aki a fentebb említett születési és lakóhely szerint élt volna. Ebből az adatból arra következtethetünk, hogy kevés olyan ember volt, aki visszatért szülőhelyére azért, hogy ott keressen magának házastársat.⁹⁴

⁸⁸ Némely esetben a házasfelek szüleinél is megtalálható ez az adat.

⁸⁹ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

⁹⁰ HOLMES Blair R.: *Házasságkötés és vándorlás Nyugat-Magyarországon: Feltorony, 1828-1895.* In.: Demográfia, 1978. 2-3. sz.

⁹¹ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

⁹² Napjainkban ez Szlovákiában elhelyezkedő község.

⁹³ A település ma Romániában terül el.

⁹⁴ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

Most nézzük meg, hogy hány ember akadt a házastársak között, akinek sem a szülőhelye sem a lakóhelye nem volt Tiszaújlak. A számadatok tanúsága szerint a tényállás a következő: 274 vőlegényből 91 esetben voltak az egyének más településről származóak. A menyasszonyok közül – akiknél már a fenti soroknál sokszor említettük, hogy 274-en voltak összesen – 25 olyan nő volt, akik más helységben születtek és laktak. Ez az adat mutatja meg, hogy mennyiben valósult meg, az általunk már említett magyar paraszti nézet. Vagyis, ha az emberek nem találtak megfelelő férjet vagy feleséget maguknak saját településükön belül, akkor kénytelenek voltak a környező falvakból, vagy akár még messzebből társat keresni maguknak.⁹⁵

274-ből 22 férfi kötött olyan házasságot, amelyben csak ők voltak tiszaujlaki lakosok, a menyasszonyok viszont a házasság megkötésének folyamán valamilyen más településen éltek. Ebből a 22 frigyből 6 volt vegyes házasság.⁹⁶ Egészen más volt a helyzet a nők körében, itt a számarányok valamivel magasabbak, mert 274 menyasszonyból 97-en kötöttek olyan házasságot, amelyben ők igen, de a vőlegények nem voltak a házasság megkötésének idején tiszaujlaki lakosok. A 97 házasság közül 23 esetben fordult elő, hogy a nők vegyes házasságot kötöttek.⁹⁷

A falubeli házastársak aránya kerekén 150. Ezek közül 83 alkalommal kötött olyan frigy, amely vegyes házasság volt.⁹⁸

A fentiekben tehát ismertettük a házasságot kötni készülő felek lakhelyét, amelyből kiderült, hogy több házasság kötöttet azon felek között, akik Tiszaújlakon éltek, vagyis az emberek, ha tudtak inkább a településen belül kerestek maguknak házastársat.

A házasságkötések száma

Ebben az időszakban a magyar lakosság körében a házasságot - mint társadalmi intézményt - nagyra becsülték. Ez mutatkozott meg abban is, hogy a szülők a gyermekeiket a házasságra ösztönözték, a házasságban élést pedig előnyben részesítették. A házasságkötés egyenlő volt a felnőtté válással, valamint ez segítette elő a társadalomba való beilleszkedést is. Úgy tekintettek a házasságra, mint az élet egyik fontos és meghatározó eseményére, s ezt nagy ceremóniával tették felejthetetlenné.⁹⁹ Mint ahogy ifj. Palugyay Imre „Békés-Csanád, Csongrád és Hont vármegyék leírása” című 1855-ben Pesten kiadott könyvében a makói és a Makó környéki magyarok esetében

⁹⁵ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

⁹⁶ A vegyes házasság (lat. matrimonium mixtum) olyan házasság, mely két keresztény között jön létre, akik közül az egyiket a katolikus egyházban keresztelték vagy keresztség után oda felvették, és onnan formális aktussal nem távozott, a másik pedig olyan egyháznak vagy egyházi közösségnek a tagja, mely nincs teljes közösségben a katolikus egyházzal.

⁹⁷ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15. és 20-24. ügyirat.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ KOLLEGA TARSOLY, 1997, 182-187. o.

megjegyezte: „*A lakodalmak szinte nagy ünnepélyességgel s lehető legnagyobb nyilvánossággal és fényűzéssel tartatnak*”.¹⁰⁰

A szülők a gyermekeiktől (csakúgy mint a társadalom az emberektől) egy bizonyos életkor elérését követően elvárták, hogy kiválasszák a számukra ideális társat, akivel életüket egybeköthetik. Azokat a hajadonokat és nőtleneket viszont, akik a közösség által elfogadott időben (18-20 éves koráig) nem kötöttek házasságot nemcsak hogy elítélték, de ez szégyennek is számított. A társadalom az ilyeneket kiközösítette, ami abban nyilvánult meg, hogy az ilyen lányokkal sem a többi lány sem a fiatalasszonyok nem barátkoztak. A fiúknak is hasonló volt a sorsuk, mert akik nem nősültek meg időben (25 éves koráig) azok a lányokhoz hasonlóan magányosan éldegéltek tovább.¹⁰¹

Azt, hogy hány házasság kötött meg egy évben, egyaránt meghatározták a gazdasági és politikai tényezők egyaránt. Rossz hatással voltak a házasságkötések számarányára a gazdasági válságok, a rossz termésű évek valamint a háborúk. Bár a Magyar Királyság a házasságkötések gyakoriságában magas mutatókkal rendelkezett, az imént felsorolt tényezők mégis csökkenően hatottak rá. Azonban a háborúk után, illetve a jó termésben gazdag évek folyamán átmeneti megélénkülést lehetett tapasztalni a házasságkötések terén.¹⁰²

A XIX. század közepéig kötött házasságok aránya azt mutatja, hogy a Magyar Királyságban ez időben sok házasságot kötöttek. Ezt a jelenséget – a demográfusok szerint - a következő tényezők váltották ki: a rövidebb élettartam következtében az országban az idős emberek aránya kisebb, mint nyugaton, az emberek fiatal korban lépnek frigyre, nagy a házasodási kedv, a városban élő lakosság száma kevesebb. A mezőgazdaságban tevékenykedő falusi népesség körében a családalapítás fontos szerepet töltött be, ők nagyobb kényszert éreztek eziránt, mint a városban élő emberek.¹⁰³

Az 1870-es években mind a nők, mind a férfiak esetében azt lehet elmondani, hogy nagyjából azonos arányban kötöttek házasságot. A századforduló az az időszak, amikor változás következik be e téren. Ugyanis az 1900-as évektől a nők hajlandósága a házasságkötésre egyre inkább csökkenő számot mutat. Ezen információ láttán nem arra kell gondolnunk, hogy a nők nem akartak házasságra lépni, hanem arra, hogy ennek a jelenségnek a hátterében az egyre fokozódó nőtöbbség áll, amelynek következtében a nők egyre nehezebben találtak párt maguknak.¹⁰⁴

Az 1900-ban végzett népszámlálási adatok alapján a férfiak és nők száma a következő arányban oszlik meg: a Magyar Királyságban összesen 9,582.152 férfi és 9,672.407 nő élt.

¹⁰⁰ FELFÖLDI László: *Írásos dokumentumok egy mezőváros tánckultúrájáról*. In.: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1974. 65-75. o.

¹⁰¹ MARKOS.

¹⁰² KOLLEGA TARSOLY, 1997, 182-187. o.

¹⁰³ CSERNÁK, 1996.

¹⁰⁴ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

Ugyanakkor Ugocsa vármegyében, ebben az évben összesen 41.061 férfi és 42.255 nő lakott.¹⁰⁵ 1910-ben ismét népszámlálást végeztek az országban, amelynek alapján a férfiak és nők aránya a következőképpen változott meg: 10,345.333 férfi és 10,541.154 nő lakott az országban. Ugocsa vármegyében pedig ebben az évben összesen 44.713 férfi és 47.042 nő lakott.¹⁰⁶

A fent leírt szám adatok is jól tükrözik, hogy a századfordulón a nemek számában eltérés mutatható ki. De, hogy még jobban érzékeltessük a dolog súlyát készítettünk egy táblázatot is, amely jól tükrözi azt, hogy miért is volt a nőknek nehezebb dolguk párválasztás terén, mint a férfiaknak.

1. táblázat: *Ezer férfira esett nők száma (az 1900-as és 1910-es népszámlálási adatok alapján)*¹⁰⁷

	1890-ben	1900-ban	1910-ben
Ugocsa vármegye	1028	1029	1052
Magyar Királyság	1015	1009	1019

A századfordulóhoz közeledve a népesség körében a házasságkötések gyakoriságának alakulására a következő tényezők nyomták rá bélyegüket: a gazdasági helyzetben vissza-visszatérő rossz körülmények, a hadkötelezettségben bekövetkező újraszabályozások, a lakosság mobilitása, vagyis a falvakból városokba költöztek számának fokozatos növekedése, valamint az 1900-as évek elején megélénkülő kivándorlások az országból. Ezek mind-mind negatívan hatottak rá.¹⁰⁸

Az első világháború okozta rossz körülményekből kifolyólag következett be a kedvezőtlen számarány a házasságkötésekben. Az ezer lakosra jutó arány nagymértékben lecsökkent ez időben. A legalacsonyabb szint kétségkívül 1915-ben mutatkozott meg, amikor is csak 3,4 ezreléket ért el.¹⁰⁹

¹⁰⁵ A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Forrás: [http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=36&layout=s&query=SZO%3D\(ar%C3%A1nya\)](http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=36&layout=s&query=SZO%3D(ar%C3%A1nya)) (Letöltés ideje: 2016.04.23)

¹⁰⁶ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Forrás: http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=43&layout=s (Letöltés ideje: 2016.04.23)

¹⁰⁷ A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Forrás: [http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=36&layout=s&query=SZO%3D\(ar%C3%A1nya\)](http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=36&layout=s&query=SZO%3D(ar%C3%A1nya)) (Letöltés ideje: 2016.04.23)

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi. népszámlálása. Forrás: http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=43&layout=s (Letöltés ideje: 2016.04.23)

¹⁰⁸ CSERNÁK, 1996.

¹⁰⁹ Uo.

A háború miatt lecsökkent vagy éppen ennek hatására átmenetileg teljesen szünetelt házasságkötések, a hadba vonult férfiak visszatérése során elkezdett növekedni. Íme, néhány háború utáni adat: 1918-ban 7,6 ezrelék, 1919-ben pedig már 20,4 ezreléket ért el a házasságok arányszáma.¹¹⁰

Életkor a házasságkötés idején

A házasságkötés idején betöltött életkorban a 19. század 50-es éveitől lehet érzékelni figyelemre méltó változást. Ezen jelenségben bekövetkezett átalakulás egyrészt abban mutatkozik meg, hogy a házasságkötési kor elkezd növekedni, másrészt pedig, hogy a vidéki és városi emberek közötti életmódbeli (pl. végzett munka, anyagi viszonyok stb.) eltérések, csökkenő tendenciát mutatnak.¹¹¹

Az is említésre méltó, hogy ugyanebben a korszakban a fiatalok biológiai érése korábbra tolódik, emiatt következik be, hogy a házasságkötés illetve a felnőtté válás kezd fokozatosan kettéválni. Ez a mozzanat, hatást gyakorol a fiatal nőkre és férfiakra egyaránt, ez a jelenség átalakítja az életciklusukat, akiknek ebből kifolyólag mind az életmódja mind a beállítódása is átformálódik.¹¹²

Ezen változások kialakulásában a következő tényezők játszottak szerepet:

1. Nyugat-európai hatás;
2. Városi házasodási minta;
3. Életmód- és foglalkozásváltás.¹¹³

Az első tényező főképp az ország nyugati területein, az Osztrák tartományokkal határos térségekben vehető észre, és abban mutatkozik meg, hogy a házasságkötés későbbre tolódik ki. A második hatás azért jelent meg, mert a falusiak mindig is igyekeztek az előnyösnek tartott tapasztalatokat a városi lakosságtól átvenni.¹¹⁴ A harmadik tényezőre jellemző, hogy a 19. század végétől kezdve, egyre több falun élő ember költözött a városba, s a mezőgazdasági tevékenységről átállt az ipari munkára, a jobb megélhetés reményében. Ennek az egyik következménye volt, hogy a városban lakók száma egyre növekedett, míg a falun élő népesség aránya egyre csökkent.¹¹⁵

Tiszaújlak esetében meg tudjuk állapítani, hogy hány olyan nő és férfi lakott a településen, akik 30 és 60 éves koruk között kötötték meg első házasságukat. Ezt a következő két táblázat mutatja be.¹¹⁶

¹¹⁰ CSERNÁK, 1996.

¹¹¹ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹¹² Uo.

¹¹³ Uo.

¹¹⁴ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹¹⁵ KOLLEGA TARSOLY, 1997, 216-225. o.

¹¹⁶ Ezen alpont magyarázata során még sor fog kerülni egy olyan táblázatra, amelyben azon férfiak és nők számának megoszlását fogom bemutatni, akik a házasság megkötésének idején 30 évnél fiatalabbak voltak.

2. táblázat: A 30-60 éves koruk között házasságot kötött férfiak száma Tiszaújlakon¹¹⁷

	30	31	32	33	34	35	37	38	42	43	44	45	47	48	50	53	54	59	Összesen
1895										1									1
1896			1	1									1						3
1897																		1	1
1898								1											1
1900		3													1				4
1901						1													1
1903	1																		1
1904			1	1															2
1905	1			2												1			4
1906	1		1																2
1908	1											1					1		3
1909			1	1	2														4
1913									1										1
1915		1	1		2								1						5
1916							1				1		1	1					4
1917							1												1
Összesen	4	4	5	5	4	1	2	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1	1	

3. táblázat: A 30-60 éves koruk között házasságot kötött nők száma Tiszaújlakon¹¹⁸

	30	31	32	33	34	35	36	39	41	43	57	Összesen
1895								1				1
1896					1		1					2
1898			1									1
1904	1	1	1	1								4
1905	2		1									3
1908									1		1	2
1909		2										2
1915	1	1						1				3
1916				1		2				1		4
Összesen	4	4	3	2	1	2	1	2	1	1	1	

A fenti két táblázat jól tükrözi, hogy az emberek jelentős része a társadalmi elvárásoknak megfelelően, korán kötött házasságot, ebből kifolyólag kevés számban voltak azok, akik az országos átlagnál jóval később léptek frigyre.

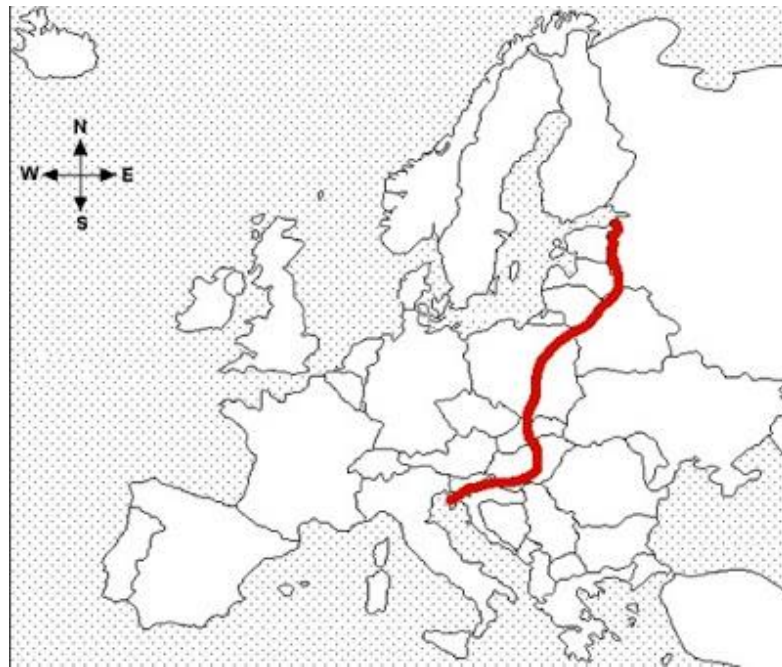
A magyar származású John Hajnal 1965-ben írt tanulmányában azt írja, hogy Európában a házassági szokásoknak két fő típusa van, eszerint Európát a Szentpétervár-Trieszt között meghúzott vonal által osztotta ketté, ami a lenti térképen látható.¹¹⁹

¹¹⁷ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat.

¹¹⁸ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat.

¹¹⁹ KAMARÁS.

1. térkép: A Hajnal vonal¹²⁰

A Szentpétervár–Trieszt vonaltól nyugatra alakult ki az ún. „európai házassági minta”. Ezeket a területeket jellemezte – már jóval a 19-20. századot megelőzően – a késői házasság. A nőknél például sokszor előfordult, hogy 25 éves koruk után mentek férjhez. A késői házasságkötés együtt járt azzal, hogy magas volt azoknak a férfiaknak és nőknek a száma, akik életük során soha nem léptek házasságra, ez az arány 10% felett mozgott. A nyugati lakosság körében ugyanis megszokott dolog volt „Single”-nek lenni. A Hajnal vonal keleti részében élő emberekre viszont a korai és magas arányban kötött házasságok voltak a jellemzők. A lányok itt 18-20 éves korukban mentek férjhez. Ebből kifolyólag a hajadonok és nőtlenek száma is alacsonyabb volt. Itt szinte szégyen volt nem házasságot kötni.¹²¹

A Magyar Királyság - a fenti térképen is látható – valahol a Szentpétervár-Trieszt vonal közepén helyezkedik el. Az ország vidéki részeire a keleti házassági minta érvényes, tehát minden egyén, aki mind fizikailag, mind szellemileg ép, az házasságot tud, illetve akar kötni. A városokban viszont más a helyzet, mert itt a nyugati házassági minta volt elterjedve.¹²²

A Bécshez közel elterülő megyékben, Dél-Erdélyben, valamint Szlavóniában a nőtlenek száma valamivel magasabb, mint a hajadonoké. A többi területen azonban nem mutatkozik számottevő eltérés a nők és férfiak adatai között.¹²³

¹²⁰ The Hajnal Line. Forrás: <http://demoblography.blogspot.com/2008/01/hajnal-line.html> (Letöltés ideje: 2016.04.24)

¹²¹ KÖVÉR-GYÁNI, 2004, 23. o.

¹²² PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹²³ Uo.

A következő eltérések mutatkoznak meg, ha egybevetjük az első házasságukat megkötő jegyes pár életkorát egymással: a 18. sz. végén a vidéken élők körében a vőlegények két évvel voltak idősebbek a menyasszonyuknál, azonban a városban, mint például Pesten a korkülönbség átlagosan öt év. A 19-20. sz. során a két nem közti számok fokozatosan kezdenek kiegyenlítődni.¹²⁴

Tiszaújlakon 1895-1918 között 124 olyan házasság kötött, amelynél mindkét házaspár - a frigy megkötésének idejéig Tiszaújlakon élt. Azt, hogy ebből a 124 házasságból, melyek voltak a leggyakoribb korkülönbségek, azt a lenti 4. táblázat mutatja.¹²⁵

4. táblázat: *A nemek közötti leggyakoribb korkülönbségek a házasságkötés idején Tiszaújlakon élők között (1895-1918-as adatok alapján)*¹²⁶

Korkülönbség (év)	Házasságok száma
1	15
2	15
3	9
4	13
5	11
6	12
7	10
8	10

A táblázatból kiderül, hogy valamivel több házasság kötött, azon emberek között, akiknél a korkülönbség alacsony volt, s minél nagyobb a házaspár közötti korkülönbség, annál kisebb a házasságkötések száma.

Tiszaújlakon 1895-1918 között összesen 116 olyan házasságot kötöttek, amelynél a házastársak közül az egyik fél nem Tiszaújlakon lakott a frigy megkötésének idején. Azt, hogy ezen házasságok esetében, melyek voltak a leggyakrabban fellelhető nemek közötti korkülönbségek, azt a lenti táblázat mutatja be. Amint látjuk az előző táblázathoz hasonló a helyzet.¹²⁷

5. táblázat: *A nemek közötti leggyakoribb korkülönbségek, azon házastársak között, akiknél az egyik fél nem lakott Tiszaújlakon a házasságkötés idején (1895-1918)*¹²⁸

Korkülönbség (év)	Házasságok száma
1	9
3	11
4	11
5	16
8	9
9	9

¹²⁴ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹²⁵ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat.

¹²⁶ Uo.

¹²⁷ Uo.

¹²⁸ Uo.

1851-ben az ország városok nélkül számított megyéiben a férfiak kora első házasságkötésükkor 23 évre tehető.¹²⁹

6. táblázat: *A férfiak életkora az első házasság megkötése idején Tiszaújlakon*¹³⁰

	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	Összesen
1895						2				1	2	5
1896						2	2	1	1			6
1897					1		1	2	1			5
1898					2	4	1	1	1	3		12
1900				1	2		4	3				10
1901			1	2		1	2	1	2		1	10
1902	1						2		1	1		5
1903							2					2
1904							1	1		1	1	4
1905					1	3	2	2	1	1	2	12
1906		1		1		1	5			1		9
1908			1	1		1	2	1				6
1909						1	2		1			4
1910					1	1				1		3
1913					1	1	3	1				6
1915								2	2			4
1916			1					2			1	4
1917			2		1							3
1918					3						1	4
Összesen	1	1	5	5	12	17	29	17	10	9	8	

A 6. táblázatból kitűnik, hogy a frigyre lépés idején Tiszaújlakon élő férfiak életkora a házasság megkötésekor átlagosan 25 év volt. 1895 és 1918 között 29 férfi kötött 25 évesen házasságot. Ezenkívül kiemelkedő számban voltak azok a férfiak is, akik 24 és 26 évesen léptek először frigyre. 1895-1918 között a 24 éves korosztályban is 17-en és a 26 évesek esetében is 17-en kötöttek házasságot.¹³¹

A nők körében a 7. táblázat mutatja meg, hogy az ő esetükben Tiszaújlakon melyik életkor volt a leggyakoribb e téren. A 7. táblázatból jól látszik, hogy a nőknél a leggyakoribb életkor - amit az első frigyre lépés idején betöltöttek - az a 22. év volt. 1895-1918 között 28 nő kötött 22 évesen házasságot. Azonban, emellett kimagasló volt még azon nőknek a száma is, akik 21 és 20 éves korukban kötöttek először házasságot. 1895-1918 között a 21 éves korcsoportban 25-en míg a 20 éveseknél 24-en voltak, akik házasságra léptek.¹³²

¹²⁹ KÖVÉR-GYÁNI, 2004, 23. o.

¹³⁰ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat.

¹³¹ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat.

¹³² Uo.

7. táblázat: *A nők életkora az első házasság megkötése idején Tiszaújlakon*¹³³

	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	Összesen
1895						3	1	1	2						7
1896	1			2	1	2	1					1			8
1897		1	2	1		2	2	1	2						11
1898		1	4		3	1	2	1			1	2			15
1900		1	3	3	3	1	3	3	2	3	1		1		24
1901		2	1		5	1	2	1	1	2	2				17
1902							1	2	1	2	1			1	8
1903			2		1		1								4
1904			1		1		2	1	1	2	1				9
1905		1	1	2	2	2	4	3		1		1		2	19
1906		1	1	3	1	3	3	2			1	1	1		17
1908			1		1	3	2	2	1		2			1	13
1909	1	1	2	2	2	3		2		1		1		1	16
1910			1	1			2								4
1913			1	2	1	1		1	1		1	1			9
1915			1	1			1				2				5
1916		1				1		2	1			1			6
1917		2			3	2									7
1918			2	1			1								4
Összesen	2	11	23	18	24	25	28	22	12	11	12	8	2	5	

Az első házasság megkötése idején betöltött életkori eltérés a férfiak és nők között igencsak figyelemre méltó. Mint már említettük 1851-ben a Magyar Királyság városok nélkül számított megyéiben (ebbe Erdélyt nem számolták bele) a férfiak kora első házasságkötésükkor 23 évre tehető. Ezzel szemben a nők adatai alacsonyabb számot mutatnak, mert ők általában 19 éves korukban léptek házasságra.¹³⁴

A Tiszaújlakon élő férfiak, valamint nők első házasságuk megkötése idején betöltött életkora, tehát eltér az országos átlagtól. Bár azt hozzá kell tenni, hogy míg az országos adatok 1851-ből származnak, addig a mi településünk esetében a házassági anyakönyvi kivonatok 1895-1918 közöttiek. Ebből kifolyólag pár tíz év alatt az országra vonatkozó adatok is megváltozhattak, mert mint már fentebb is említettük a házasságkötési kor ez időben különböző tényezők hatására elkezd fokozatosan kitolódni.

¹³³ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat.

¹³⁴ KÖVÉR-GYÁNI, 2004. 23. o.

A házasságkötések számának szezonális ingadozása

A házasságok száma havonként változást mutatott. A házasságkötések számának szezonális ingadozását két dolog befolyásolta:

1. Tiltott időszak;
2. Mezőgazdasági munka.

A tilalmi időszakba tartozott az adventi (december) és böjti (március) időszak. Ez a tényező a házasságok havonkénti arányára úgy volt hatással, hogy az emberek milyen mértékben tartották ezeket a szabályokat be. A mezőgazdasági munka pedig azért olyan meghatározó ebben a kérdésben, mert a lakosság jelentős része ezzel foglalkozott.¹³⁵ Az utóbbi tényező súlyát jól érzékelteti a következő adat: a kiegyezéskor a lakosság 75-80%-a élt mezőgazdaságból.¹³⁶

A néprajzi kutatások azt mutatják, hogy az 1870-es évek második felében a január, február, november és május voltak a legkedveltebb hónapok, amelyekben az emberek a legtöbb frigyet kötötték, a többi hónapra eső házasság száma viszont az országos átlag alatt volt a Magyar Királyságban.¹³⁷

Az általunk kutatott településsel kapcsolatban bár már 1895-től találhatunk körjegyzőségi iratokat, azonban a házasságkötés ideje csak az 1915-1919 között kötetett frigyeknél van feltüntetve. Ugyan a fentebb leírt állítás, amely a Magyar Királyság országos átlagát mutatja be, a több évtizedes különbség miatt nem hasonlítható össze a Tiszaújlakéval, hiszen az országos adatok pár évtized alatt megváltozhattak, azonban úgy gondoljuk, hogy említésre méltó az a tény, hogy két olyan hónap volt, amely mindkét esetben kedvelt volt. A levéltári kutatások azt mutatják, hogy Tiszaújlakon is kedvelt volt a február, valamint a november - házasságkötés szempontjából - az emberek körében.¹³⁸

A házasságkötések időzítésének hátterében a mezőgazdasági tevékenység állt, s nem pedig az adott területen élő közösség szokásrendszere. Azt az időszakot, amikor az emberek a mezőgazdaságban dolgoztak – a házasságkötések gyakoriságának rovására – más szezonális által kellett bepótolni. Azt, hogy a választás végül is melyik hónapra essen, a helyi szokásrendszer, az adott felekezetre érvényes szabályok és a család elhatározása szerint zajlott.¹³⁹

A tiltott időszak betartása is változó volt a vallási felekezeteknél. A római és görög katolikusok betartják a tilalmakat, viszont a reformátusok és izraeliták saját szabályaik szerint ekkor is házasodtak, az evangélikusokon belül szakadás figyelhető meg e téren, mert egy részük

¹³⁵ FARAGÓ, 1994.

¹³⁶ CSÁSZZTVAY Tünde: *Kettős kötődés. Az Osztrák-Magyar Monarchia (1867-1918)*. Forrás: <http://mek.oszk.hu/01900/01905/html/index7.html> (Letöltés ideje: 2016. 04. 11.) (Továbbiakban: CSÁSZZTVAY)

¹³⁷ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹³⁸ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat

¹³⁹ FARAGÓ, 1994.

betartotta, míg más részük nem. Az evangélikusok adatai jól mutatják azt, hogy a reformáció nem minden esetben jelentette a tiltott időszak be nem tartását. Az egyes házassági csúcsok és a felekezetek közötti kapcsolatokat kutatva csupán az adventi házasságkötések aránya és a református vallású emberek száma között figyelhető meg összefüggés. Ez azt jelenti, hogyha egy településen minél nagyobb számban vannak református vallásúak, annál magasabb lesz az advent idején megkötött házasságok száma.¹⁴⁰

A városi és falusi házassági szezonáltság között is jelentkezik eltérés. A városi házasságkötésre nem jellemző a magas szezonális ingadozás. Az urbánus térségeknek az egyik sajátossága még az, hogy a legtöbb házasság tavasszal, azon belül is májusban kötött. Ez az évszak a falusiak körében azonban ritkábban fellelhető. Egy közösségen belül előfordulhat, hogy idővel a házassági szezonáltság megváltozik, tehát a régi kedvelt hónapok eltűnhetnek, s helyettük új házassági csúcsok alakulhatnak ki.

Azonban nemcsak a falusiak és városiak között vannak szezonális változások, hanem az első házasságot kötők és újránházasodók, valamint a birtokosok és birtoktalanok között is találunk eltéréseket e téren.¹⁴¹

A Magyar Királyságban a vallási felekezeteknél a szezonális ingadozás száma a következőképp oszlik meg: a római katolikusok, görögkatolikusok, evangélikusok, illetve a görögkeletiek házassági szezonáltsága az országos átlaggal mutat egyezést. Az izraeliták körében a legnépszerűbb hónap a június és augusztus volt, míg a reformátusok többsége a november és március közötti hónapokat részesítette előnyben.¹⁴² Azonban ezek az országos átlag házassági szezonáltságát bemutató adatok. Tehát ebből következik, hogy egy-egy hitközösségen belül különféle szezonáltsági minta is jelentkezik, s ennek alakulására befolyással vannak a területenként eltérő szokások.¹⁴³

Tiszaújlak esetében a vallási felekezeteknél ez a szám a következőképpen oszlik meg: a római katolikusok a júliusi, szeptemberi és decemberi hónapokat kedvelték, a görögkatolikusok a novembert és áprilist, az izraeliták többsége a januári, illetve a februári hónapokat preferálták, míg a reformátusok a decembert és az augusztust részesítették előnyben.¹⁴⁴

Amikor a házasság szezonális ingadozásának alakulására keresünk választ, akkor a következő tényeket kell szem előtt tartanunk: a mezőgazdasági munka időszakát, az egyházi szabályokat és helyi szokásrendszereket, a házastársak családi állapot szerinti felépítését, a házasulni készülő társadalmi osztályát, valamint az adott közösség életmódját.¹⁴⁵

¹⁴⁰ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹⁴¹ FARAGÓ, 1994.

¹⁴² PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹⁴³ FARAGÓ, 1994.

¹⁴⁴ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat

¹⁴⁵ FARAGÓ, 1994.

A házasságkötések számának szezonálisra vonatkozó adatai az 1800-as évek végéig nem mutatnak változást a Magyar Királyságban. Viszont 1910-re kisebb lesz a január-februárban és novemberben kötött házasságok száma, s helyettük a tavaszi évszak válik kedveltebbé, valamint fokozatosan kezd csökkenni, azoknak az embereknek a száma is, akik betartják a tilalmi időszakot. Ezek a változások inkább a városokban szembetűnők, azonban már a falvak lakói is kezdenek „igazodni” a városi szezonálisához.¹⁴⁶ Újabb változás majd csak a két világháború között figyelhető meg, amikor a téli-őszi házasságok száma csökkenő tendenciát mutat.¹⁴⁷

Vallási felekezetek szerinti megoszlás

A dualizmus korában az ország népessége vallási szempontból lényegesen nem változott. A legtöbb létszámmal rendelkező felekezetek voltak a latin szertartású katolikusok, a görög szertartású katolikusok, a reformátusok, az evangélikusok, az unitáriusok és az izraelita vallású emberek. Ezekon kívül volt még más vallásfelekezet is az országban, de ezekhez mindössze a lakosság töredéke tartozott.¹⁴⁸

8. táblázat: A lakosság vallási megoszlása a Magyar Királyságban (1869-1910)¹⁴⁹

	1869 (száma)	1910 (száma)	1869 (a lakosság %- ban)	1910 (a lakosság %- ban)
Római katolikus	7 502 000	10 888 138	48,7	52,1
Görögkatolikus	1 592 689	2 025 508	10,3	9,7
Görögkeleti	2 579 653	2 987 163	16,7	14,3
Református	2 024 332	2 621 329	13,1	12,6
Evangélikus	1 109 154	1 340 143	7,2	6,4
Izraelita	552 133	932 458	3,6	4,5
Egyéb	57 399	91 748	0,4	0,4

Ebből a táblázatból kitűnik, hogy jelentősen csupán az izraeliták illetve a római katolikusok száma növekedett az Osztrák-Magyar Monarchia idejében. Az utóbbi számának a növekedése főképp a nagyobb természetes szaporodás miatt következett be, de ehhez még az a fontos tényező is hozzájárult, hogy az áttérések révén is ez a vallásfelekezet gyarapodott a legnagyobb mértékben. Az izraeliták számában az emelkedés a nagyobb természetes szaporulatnak és a bevándorlásnak

¹⁴⁶ FARAGÓ, 1994.

¹⁴⁷ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹⁴⁸ CSÁSZTVAY.

¹⁴⁹ Forrás: HANÁK Péter: *Magyarország a monarchiában*. Gondolat kiadó, Budapest, 1975, 349 o.

tulajdonítható be. A protestánsok számában a növekedés aránya az alacsonyabb természetes szaporulat, az áttérés valamint a kivándorlás következtében ilyen kismértékű. A görögkeletieknél nagyon alacsony volt a természetes szaporulat.¹⁵⁰

A kisebb vallási közösségek gyarapodásának köszönhetően nőtt meg az egyéb hitközösséghez tartozók száma. Az egyéb vallásfelekezetekhez tartoztak többek között a baptisták, nazarénusok, adventisták, metodisták és a Jehova tanúi. Az imént felsoroltak közül a kormány csak a baptistákat nyilvánította „törvényesen elismert felekezetté” 1905-ben.¹⁵¹

*„Az egyházak tekintélye, presztízse, társadalmi, közéleti befolyása korszakunkban erősen megcsappant. Ez összefüggött a gyakorló vallásosság visszaszorulásával, a vallási közömbösség elterjedésével, különösen a középosztály és az értelmiség körében, amely miatt mind katolikus, mind protestáns részről sokat panaszkodtak.”*¹⁵²

Az dualizmus idejében Tiszaújlak népessége vallási szempontból lényegesen nem változott. A legnagyobb számmal rendelkező vallási felekezetek az izraeliták, a római katolikusok a protestánsok, valamint a görög katolikusok voltak. Ezeken kívül még más egyéb vallásfelekezetek is léteztek, azonban ezekhez csupán a lakosság csekély része tartozott.¹⁵³

9. táblázat: A lakosság vallási megoszlása Tiszaújlakon (1880-1900-1910)¹⁵⁴

	1880	1900	1910
Izraelita	773	1055	1208
Római katolikus	738	771	817
Görög katolikus	465	467	564
Református	594	703	866
Evangélikus	13	12	14
Görög keleti	1	-	1
Egyéb	4	-	-
Összesen	2588	3008	3470

Ha megtekintjük az 9. táblázatot és összehasonlítjuk az 1880. évi adatokat az 1910-es adatokkal, akkor láthatjuk, hogy az izraelita hitközösség száma 1910-ben majdhogynem megduplázódott. A zsidó felekezet mellett gyarapodás figyelhető meg még a református egyháznál is. Arra a kérdésre, hogy miért következett be ilyen nagymértékű növekedés, a levéltári

¹⁵⁰ CSÁSZTVAY.

¹⁵¹ ROMSICS Ignác (Szerk.): *Magyarország története*. Akadémiai kiadó, Budapest, 2007. 718 o.

¹⁵² CSÁSZTVAY.

¹⁵³ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 ügyirat.

¹⁵⁴ Forrás: Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880-1941). Budapest, 1996.

kutatásokból erre nem derül fény. Ha azonban a növekedés egész országra kiterjedő tényezőit vesszük figyelembe, akkor feltételezhető, hogy az emelkedés a nagyobb természetes szaporulatnak tulajdonítható be.¹⁵⁵

1863 márciusában Tiszaújlakon létrehoztak egy kézműves céhet, de mivel a kézművesek száma évről-évre növekedett, ezért 1878-ban létrehoztak még hármat, amelyek a következők: egyesült kézművesek egyesülete, cipészek kézműves egyesülete és különféle kézművesek egyesülete.¹⁵⁶ Mivel a település ilyen gyors mértékben fejlődött gazdaságilag, ezért feltételezhető, hogy emiatt telepedtek át sokan Tiszaújlakra, hiszen a népesség elsősorban az ipari központokba költözött. De a házasságkötés miatt is sokan elhagyták szülőföldjüket, ez derül ki a házassági iratokból is.¹⁵⁷

Válás

Ebben a korban a házasságot hivatalosan két módon lehetett megszüntetni, az egyik lehetőség erre a válás volt, amelyhez nem volt szükséges mindkét fél beleegyezésére, a másik pedig az özvegyülés. Mint tudjuk a válásnak köszönhetően a már alkalmatlanná vált házassági kapcsolatnak törvényesen véget lehet vetni, azonban ezt csupán bírói úton lehet jogerősen érvényteleníteni vagy éppen felbontani. Azonban azt tisztáznunk kell, hogy a „különválással” még nem szűnik meg a házasság, hiszen ezáltal a házaspár ugyan külön fognak élni, azonban a kettejük között megkötött házasság továbbra is érvényben marad.¹⁵⁸

Ahogy az már a fentiekben is bemutatásra került, minden házasság gazdasági, társadalmi és jogi következményekkel jár, s ennek következtében minden társadalomban meg van határozva, hogy milyen szabályok alapján lehet házasságot kötni, valamint az is, hogy milyen előírások által lehet a házasságot megszüntetni.¹⁵⁹

Bármelyik házasságban bekövetkezhetnek olyan problémák, események, melynek következtében megszüntethető a házassági együttélés, ebben a korszakban ezt tette lehetővé az úgynevezett ágytól és asztaltól való elválás.¹⁶⁰

A házassági életközösség megszüntetése lehetett:

1. Részleges és teljes;
2. Örökös és ideiglenes;

¹⁵⁵ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 ügyirat.

¹⁵⁶ История Городов и Сёл. Forrás:

<http://ukr.rssr.ru/Zakarpatje/Vinogradovskij.rajon/Vilok.html> (Letöltés ideje: 2015.05.07)

¹⁵⁷ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 ügyirat.

¹⁵⁸ KOLLEGA TARSOLY, 1997. 182-186 o.

¹⁵⁹ CSERNÁK, 1996.

¹⁶⁰ Ágytól és asztaltól való elválás (*lat. divortium minus plenum, separatio tori, mensae et habitationis*) - a házastársi jogok és köteleességek jelentős részének felfüggesztése, föltételezi az életközösség szándékos megtagadását, de nem jelenti a kötelék felbomlását.

3. Hatóságilag kimondott és magán elválás;
4. Kölcsönös megegyezéssel megvalósított.¹⁶¹

Tehát az életközösség megszüntetésének egyik módja a részleges és teljes elválás volt. Az előbbi azt jelenti, hogy csak az ágyra nézve következik be elválás, míg az utóbbi alatt azt értjük, ha mind az ágyra mind az asztalra nézve megszűnik az életközösség.¹⁶²

Az elválás emellett lehetett örökös vagy ideiglenes. A trienti zsinat alapján az elválásnak ezen módja, többféle ok miatt is lehetséges volt. Az örökös elváláshoz a következő okok voltak szükségesek: ha az egyik, vagy esetleg mindkét fél szerzetbe lépett vagy, ha az egyik fél házasságtörést követett el. Házasságtörés esetén annak valóságát be kellett bizonyítani, azonban tekintettel arra, hogy a közvetlen bizonyítás szinte lehetetlen volt, ehhez nyomós vélelemet¹⁶³ is elfogadtak. Ezáltal mindössze bebizonyított tényekre volt szükség, amelyekből a házasságtörés megtörténtére következtek.¹⁶⁴ Azonban, ha az ártatlan fél beleegyezett a házasságtörésbe, maga adott rá okot, a hűtlenséget megbocsájtotta vagy, ha éppen maga is elkövette a bűntettet, akkor nem volt joga arra, hogy elváljon.¹⁶⁵ Ideiglenesen a következő okok miatt lehetett elválni: ha az egyik fél hitehagyottá válik, ha az egyik fél a másikat bűnre akarja rávenni, ha az egyik durván bánik a másikkal, ha nagyon sok a viszálykodás vagy gyűlölet a felek között, ha az egyik fél elhagyja a másikat stb.¹⁶⁶

A hatóságilag kimondott válás és önhatalmú válás esetén az ártatlan fél, nem köteles arra, hogy a vétkes féllal a házasságot visszaállítsa. Az ilyen típusú válás fő okának számított a házasságtörés.¹⁶⁷

A kölcsönös megegyezéssel megvalósult válás ideiglenes megszüntetése, akkor lehetséges, ha egy meghatározott ideig önmegtartóztatás gyakorlása áll fenn, teljesen pedig akkor válik véglegessé, ha a házaspár bármelyike belép egy szerzetbe, természetesen csak a másik fél beleegyezésével.¹⁶⁸

Az ágytól és asztaltól való elválás első lépéseként, a feleknek az okokat el kellett mondaniuk a lelkészüknek. Ezt az előterjesztést meg kellett ismételniük háromszor, ezután a lelkész kiállított

¹⁶¹ SIPOS István: *A katolikus házasságjog rendszere. A Codex Juris Canonici szerint.* Haladás nyomda részvénytársaság, Pécs, 1940. 354-355 o. (Továbbiakban: SIPOS, 1940.)

¹⁶² Uo.

¹⁶³ Vélelem (*lat. praesumptio*) - a valóságnak elfogadott előfeltételezés, más szóval bizonytalan dolog feltételezése. Célja az egyik tényből egy másik tényre való következtetés helytállósága, a döntés alapjául vett valószínű tényállás megállapítása érdekében.

¹⁶⁴ SCHERMANN Egyed: *A házasság jogi és erkölcsi szempontból.* Szent-István-Társulat, Budapest, 1913. 89-90 o. (Továbbiakban: SCHERMANN, 1913.)

¹⁶⁵ SIPOS, 1940. 356-357 o.

¹⁶⁶ SCHERMANN, 1913. 90 o.

¹⁶⁷ SIPOS, 1940. 356-357 o.

¹⁶⁸ SIPOS, 1940. 356-357 o.

egy bizonyítványt, arról, hogy a házastársak el akarnak válni, amelyet a bíróságnak be kellett mutatniuk. S ha a felek mindenben megegyeztek egymással a bíróság kimondta a válást.¹⁶⁹

A válásnak már ebben a korban is nagyon fontos funkciója volt, hiszen ennek következtében az emberek rendezni tudták a családi viszonyaikat. Azonban, ha megnézzük azokat az adatokat, amelyek azt mutatják be, hogy a Magyar Királyságban ezer főre hány ezrelék válás jutott, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a dualizmus korában az embereknek csak nagyon kevés része folyamodott a váláshoz. Ehhez minden bizonnyal hozzájárult az a tényező is, hogy az emberek túlnyomó többsége elítélte és kiközösítette azokat a személyeket, akik válás által vetettek véget házasságuknak. De nézzük is meg, hogy hogyan is változtak a szám adatok ezen a téren. Ezer lakosra az 1870–1880-as években mindössze 0,07 ezrelék válás jutott, az 1890-es évek körül ez a szám 0,08 ezrelékre növekedett. Azonban a válás számának alakulása terén, igazán figyelemreméltó és folyamatos növekedés csupán a századforduló után következett be. A válások számának emelkedése 1907-től kezdődően fokozatosan élénkült, ennek oka többek között abban keresendő, hogy a joggyakorlatban enyhítéseket vezettek be, amelyek hozzájárultak a válás könnyebb felbontásához. 1910-1911-ben ezer házasságra már 1,9 válás jutott.¹⁷⁰

A történészek a válás számának növekedését a következő okokkal hozzák összefüggésbe: a 19. században bekövetkező változások, a hagyományos családi gazdaságok bomlása, valamint az a tény, hogy a nők egyre nagyobb többsége vállalt munkát. Bár azt tudnunk kell, hogy ez a jelenség térben eltérően zajlott. Hiszen a városokban általában nagyobb számban történtek válások, mint vidéken, ugyanis a városi emberekre inkább volt jellemző a normaszegő viselkedés, mint a falusi lakosságra.¹⁷¹

A házasságok állapotára továbbá minden bizonnyal kihatott még a gazdaságilag fejlett városok, települések lakosságának növekedése, a különböző származású, etnikumú és vallású emberek keveredése, valamint az épített környezet, a lakásviszonyok, a városi életforma gyors ütemű változása. Mindezek közrejátszottak abban is, hogy a házaspárok a konfliktust hogyan oldották meg.¹⁷²

A házasságot felbontó pereknél a területi illetékesség az 1868-as törvény alapján érvényesült.¹⁷³

¹⁶⁹ PÖDÖR Lea: *Az ágytól és asztaltól való elválás intézménye az Osztrák Polgári Törvénykönyvben és a magyar polgári házasságról szóló törvényben, különös tekintettel a kánonjogban betöltött szerepére.* Forrás: <http://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/kiadv%C3%A1nyok/tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet/2013/p%C5%91d%C3%B6r.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 05. 12)

¹⁷⁰ RUZSICSKA Yvette: *Házasságok, válások, és az élettársi kapcsolatok viszonya a gyermekvállalással.* In.: *Jogelméleti szemle.* 2012. 167-177 o.

¹⁷¹ NAGY Sándor: *A Budapesti válások térbeli eloszlásának vizsgálata (1969-1906).* In.: *Tanulmányok Budapest múltjából.* 2012. 37. sz. 161-184. o. (Továbbiakban: NAGY, 2012.)

¹⁷² NAGY, 2012.

¹⁷³ NAGY Sándor: *A házasság felbontása Budapesten (Pest Budán) a 19. században.* Forrás: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/nagysandor/diss.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 04. 03.)

Az 1868. évi LIV. törvénycikk „a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában” címet viselte, ennek a törvénycikknek néhány paragrafusából idéznék párat, hogy mindenki számára érthető legyen, hogy hogyan is rendelkeztek ebben a válásról:

22. § „A római latin és görög szertartású katolikusok, úgy szintén a keleti egyházi, valamint a mindkét felekezetű evangélikusok és unitáriusok jelenleg fennálló egyházi törvényszékeik illetősége alá egyedül a házassági, illetőleg vegyes házassági perek, és ezek is csak annyiban tartoznak, a mennyiben a házassági kötelék érvényességét és akár az ideiglenes elválást, akár a végképi felbontást tárgyazzák. Minden egyéb, a házassági viszonyból származható peres kérdések, melyekre nézve eddig az egyházi törvényszékek ítélték - jelesül a születés törvényességének kérdése, a perlekedő házastársak közt a gyermekek tartása és a házassági elválásból felmerülhető vagyoni követelések iránti keresetek - az illető polgári, - és pedig sz. kir. városok lakosaira nézve a városi, a megye egész területére nézve a megyei, és az 1-ső §-ban említett kerületekben az illető kerületi törvényszékekhez utasítatnak....”

30. § Személyes keresetekben a birói illetőséget a mennyiben a kötelezettség teljesítésére bizonyos hely kikötve nincsen, rendszerint az alperesnek rendes lakhelye vagy állandó szállása szabályozza.

31. § Ha az alperes felváltva különböző helyeken lakik vagy tartózkodik: ezen helyek bíróságai közt szabadon választhat a felperes.¹⁷⁴

Tehát amint az a fenti forrásból is kiderül az állami és a felekezeti szabályok határozták meg a válás lehetőségét és annak eljárását, s csupán 1895. október 1-től, tehát amikor is életbe lépett a házasságot szabályozó törvény, létezett egységes bontótörvény a Magyar Királyság területén.¹⁷⁵

Azzal, hogy bevezették a polgári házasságkötést, valamint a válást, ezzel - főképp a városokban - egyre csökkent azoknak az eseteknek a száma, ahol a házasságnak az egyik vagy a másik fél halála vetett véget. A 19. század nyolcvanas éveiben vidéken a válások száma valamivel magasabb volt, mint a városban, hiszen a statisztika tanúsága szerint ekkor még csak minden századik házasság végződött válással. Ennek egyik okaként tartják számon azt, hogy ebben az időben vidéken, a protestáns felekezetekhez tartozó emberek nagyobb számban voltak, mint a városban.¹⁷⁶

Amint azt már említettem a levéltári iratokban Tiszaújlakra vonatkozóan csupán az 1895-1918 közötti időszakról vannak adataink. Az ügyiratok átnézése után pedig a következő számadatokat kaptuk, tehát ebben az időintervallumban 8 válás volt a településen. Azt tudni kell, hogy az eljárás során az lesz a felperes, aki benyújtja a keresetet, aki ellen pedig a válóper

¹⁷⁴ Ezer év törvényei. Forrás:

<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5376> (Letöltés ideje: 2017. 05. 12)

¹⁷⁵ HORVÁTH J. András (szerk.): *Szívvél és tettel. Tanulmányok Á. Varga László tiszteletére.* Nógrád Megyei Levéltár, Budapest-Salgótarján, 2008. 116 o.

¹⁷⁶ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

elindítják, az az alperes. Ezeknél a válásoknál összesen hét esetben volt a férj a felperes, és csupán egy alkalommal volt a feleség a kezdeményező.¹⁷⁷

A Magyar Királyságra vonatkozó állítás, miszerint azoknál a közösségeknél magasabb a válás, amelyeknél az emberek többsége a protestáns felekezetek egyikéhez tartozik, Tiszaújlakra ugyancsak igaz. Ugyanis, ha figyelembe vesszük a válni készülő 16 házaspár vallási felekezetek szerinti megoszlását, akkor a következő adatokat kapjuk: a 8 válásból összesen 7 volt református, 3 volt görögkatolikus, 2 volt római katolikus, 2 volt izraelita, 1 volt unitárius, egy esetben azonban nem volt feltüntetve a vallási hovatartozás, sajnos az iratokban szereplő információk némelyike néha nincsen feltüntetve.¹⁷⁸

A házasságkötés területi különbségei

A fentiekben leírtuk a házassági szokásokat, most pedig bemutatjuk a házasságkötés területi eltéréseit, ugyanis ha a házasságkötések gyakoriságának számát területenként vizsgáljuk, akkor igen figyelemreméltó különbségeket észlelhetünk. A századfordulón az országban jelentősen alacsony és magas arányú házasságkötési intenzitású területekkel is találkozhatunk.¹⁷⁹

Az ország keleti részein, pontosabban az Alföldön és Erdély egyes területein a házasságkötések magas mércéket mutatnak, más a helyzet azonban nyugaton (Zala, Veszprém, Pozsony, Krassó, Szörény, Sáros és Szepes megyékben, valamint Szászföldön), mert az itteni térségekben, a házasságra vonatkozó hajlandóság az emberek körében igen alacsony mutatókat prezentál, jóval az országos átlag alattiak ezek a számok.¹⁸⁰

Felmerülhet a kérdés, hogy vajon mi is állhat ezeknek az éles területi eltéréseknek a hátterében?¹⁸¹ Azokban a térségekben, amelyekben az életkörülmények városi jellegzetességei megtalálhatóak, tehát ahol az életvitel urbánusabbnak mondható, ott házasság csak igen alacsony számban kötődik. Emellett még az alacsony mutatókra kiható másik két tényező közül az egyik a nyugati befolyás, a másik pedig a német nemzetiségűek magas aránya vagy kulturális hatása a magyar lakosságra, amely nagymértékben rányomja a bélyegét az emberek házassági hajlandóságára. Ezzel szemben a falusi környezetben élő lakosság körében - akiket a nyugati és német hatás csupán kis mértékben érintett – sokkal nagyobb számban kötődött házasság.¹⁸²

Házasságkötési modellek és életstratégiák

¹⁷⁷ KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 1-15 és 20-24 ügyirat

¹⁷⁸ Uo.

¹⁷⁹ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹⁸⁰ Uo.

¹⁸¹ Az előző alpont elolvasásakor, részben erre a kérdésre is találhatunk további válaszokat.

¹⁸² PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

Amint azt már az eddigiekben láthattuk a házasságra rengeteg gazdasági valamint társadalmi tényező volt befolyással, s mindezidáig különféle jellemzők felsorolásával találkozhattunk, amelyek mind-mind jelen voltak a házasságkötésben. Azonban azt tudni kell, hogy a Magyar Királyságban ezek a tulajdonságok nem mindenhol léptek fel egyidejűleg, mert ebben az is közre játszott, hogy egy adott térségben élő társadalom, mennyire volt fogékony a modern, nyugati hatású jelenségekre. Mindemellett ezekben a jellegzetességekben még területenként is kisebb-nagyobb eltérésekkel kell számolnunk.¹⁸³

Ezen jellemzők segítségével lehet összeállítani a házassági modelleket és életstratégiákat. Ehhez pedig a következő tényezőket kell szem előtt tartanunk: házasságkötési kor, a házastársak közt meglévő korkülönbség, a házasság megkötése utáni lakóhely kiválasztása, a házasságkötés és az önálló háztartás megteremtése között fennálló kapcsolat, valamint a házasságok termékenysége.¹⁸⁴

Ezt a modellt csak egy-egy település adatai által lehetett összeállítani, vagyis a végeredmény korlátozott értékű. Eszerint a meglévő adatok alapján, a tanulmányozott településekben három életstratégia figyelhető meg:¹⁸⁵

1. Későn házasodó, vagyis a nyugat-európai házasodási minta. Eszerint az emberek csak akkor hajlandóak házasságot kötni, ha az önálló háztartás megteremtéséhez rendelkeznek az alapvető gazdasági feltételekkel. Ebben az esetben a házasságkötési kor későbbre tolódása befolyásolja a születendő gyermekek számát. Azon emberek számára, akik későn léptek frigyre, a házasság az önálló élet kezdetét és a családi élet kiindulópontját jelentette.¹⁸⁶
2. Korán házasodó, vagyis a kelet-európai házasodási minta. Ebben az esetben a házaspárok a születendő gyermekek számát nem igazán kívánják szabályozni. Ennél a mintánál - az elsővel ellentétben - a házasok nem rendelkeznek nagy önállósággal, ugyanis nekik hosszabb ideig kell együtt élniük más csoportokkal, néha az is előfordul, hogy ez életük végéig így marad.¹⁸⁷
3. Patriarchális rendszerű, kelet-európai házasodási minta, amely abban mutatkozik meg, hogy az emberek fiatalon kötnek házasságot. A házastársak a születendő gyermekek számának a korlátozására törekednek. Gyakran előfordul, hogy a fiatal házasok önállósággal rendelkeznek. Ez az életstratégia egyfajta átmenetet jelent a kelet- és nyugat-európai házasodási minta között, tehát mindkét modellből fellelhetőek jellemvonások.¹⁸⁸

A három típus területi megoszlása a következőként oszlik meg: az első a nyugati-északnyugati határszél Zalától Sáros megyéig tartó részére volt jellemző, a második a horvát és

¹⁸³ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

¹⁸⁴ Uo.

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ Uo.

¹⁸⁷ Uo.

¹⁸⁸ Uo.

szerb községek népességére, voltaképpen az ország déli részén valamint az Alföldön fellelhető jelenség, a harmadik típus ezzel szemben a domb- és hegyvidékek esetében illetve Erdélynél mutatható ki.¹⁸⁹

Ebből a fejezetből kiderült, hogy milyen volt az emberek foglalkozási megoszlása, tehát a férfiak főképp napszámos, földműves, cipész és csizmadia munkakörben dolgoztak, a nők több mint fele pedig háztartásbeli volt, ennek oka abban keresendő, hogy ez időben a nők nem dolgoztak az otthonukon kívül. Ismertettük a házasságot kötni készülő felek lakhelyét, amelyből kiderült, hogy több házasság kötöttet azon felek között, akik Tiszaújlakon éltek, vagyis az emberek, ha tudtak inkább a településen belül kerestek maguknak házastársat. Írtunk a házasságkötési életkorról, ennél az alpontnál fény derült arra, hogy az emberek jelentős része a társadalmi elvárásoknak megfelelően, korán kötött házasságot, ebből kifolyólag kevés számban voltak azok, akik jóval később léptek frigyre. A házasfelek közötti korkülönbség átlagosan 2 év és 5 év volt, valamivel több házasság kötöttet azon emberek között, akiknél a korkülönbség alacsony volt, s minél nagyobb volt a házasfelek közti korkülönbség, annál kisebb a házasságkötések száma. Meg tudtuk azt is, hogy ebben a korban kevés volt a válás, ennek oka az, hogy ez időben a társadalom kirekesztette azokat, akik elváltak, ezért az emberek igyekeztek másképp megoldani a házasságon belüli konfliktusaikat.

¹⁸⁹ PALÁDI-KOVÁCS, 1988-2002.

Összefoglaló

A munkánk Tiszaújlak házassági szokásait hivatott bemutatni a dualizmus korában.

Az első fejezetben végzett historiográfiai összegzésből kiderült, hogy Tiszaújlak történetével kapcsolatban sok tudományos munka született, amelyek ugyan sok információval szolgálnak a településről, de ennek ellenére még rengeteg kutatási terület feltáratlan a községgel kapcsolatban, amelyek között az általunk kutatott téma is ott van. Azonban a Magyar Királyságról sok olyan munka született, amely a törvényeket és a házassági szokásokat mutatja be. Ezek némelyike részletesen tárgyalja a témát, némelyike viszont csak megemlíti azt.

A második fejezetben a házasságról szóló törvényeket ismertettük. Ennek bemutatása révén jobban megérthettük azt, hogy miért voltak jelen a harmadik fejezetben ismertetett házassági szokások.

A harmadik fejezetben mutattuk be a házassági szokásokat. Ebből kiderült, hogy mit is értünk a házasság fogalma alatt, milyen volt az emberek foglalkozási megoszlása, ismertettük, hogy a házasságkötés idején hol volt a vőlegények és menyasszonyok születési és lakhelye, milyen mutatók szerint oszlik meg a házasságkötések aránya, az emberek mikor kötöttek házasságot. Felvázoltuk a házasságkötés területi különbségeit, leírtuk a házasság szezonális ingadozását, bemutattuk a korra jellemző házasságkötési modelleket, illetve életstratégiákat, továbbá írtunk a vallási felekezetek szerinti megoszlásról, valamint a válásról.

A fentiekben bemutattuk, hogy milyen témaköröket vizsgáltunk meg. Azonban ennél jóval „szélesebb a paletta”, vagyis több minden kiderül a levéltári iratokból, amelyeket terjedelmi és időkorláti okok miatt nem kutattunk eddig. A továbbiakban a következő kérdésekről lehet még vizsgálatot indítani: vegyes házasság, újraházasodás, vadházasság, törvénytelen gyerekek, az esküvő napja.

Резюме

Моя робота має на меті продемонструвати шлюбні звичаї Угорського Королівства в кінці епохи дуалізму, на прикладі селища Вілок.

Із історіографічного аналізу, який знаходиться у першому розділі, дійшлий висновку, що у минулому було створено багато різних літературних джерел, які описують історію селища Вілок. Вони вмістять в собі велику кількість інформації про поселення, але на сьогоднішній день залишається значна кількість областей дослідження щодо Вілока, серед яких значиться і досліджувана мною тема. Але в Угорщині було створено значну кількість робіт, які демонструють шлюбні звичаї. Деякі детально висвітлюють цю тему, інші лише згадують його.

Другий розділ – характеристика законів про шлюб. Це потрібно для того, щоб краще зрозуміти суть існування шлюбних звичаїв, висвітлених у третьому розділі.

Опис шлюбних звичаїв було здійснено у третьому розділі. Ми дійшлий висновку щодо поняття шлюбу, яким був професійний склад людей, місце народження та місце проживання наречених, за якими показниками розподіляється частка шлюбів; описала сезональні коливання шлюбів, а також показала моделі шлюбів та життєвих стратегій, які були характерними для досліджуваної епохи.

Felhasznált irodalom jegyzéke

I. Levéltári források

1. 728 fond: A Tiszaújlaki körjegyzőség iratai 1895-1918.

II. Szakmunkák, monográfiák

2. HANÁK Péter: *Magyarország a monarchiában*. Gondolat kiadó, Budapest, 1975.
3. HORVÁTH J. András (szerk.): *Szívvvel és tettel. Tanulmányok Á. Varga László tiszteletére*. Nógrád Megyei Levéltár, Budapest-Salgótarján, 2008.
4. KATUS László: *A modern Magyarország születése. Magyarország története 1711-1914*. Pécsi Történettudományért Kulturális Egyesület kiadó, Pécs, 2012.
5. KOLLEGA TARSOLY István (Szerk.): *Magyarország a XX. században II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997.
6. KÖVÉR György-GYÁNI Gábor: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
7. MEZEY Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
8. PAJKOSSY Gábor (Szerk.): *Magyarország története a 19. században – Szöveggyűjtemény*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
9. ROMSICS Ignác (Szerk.): *Magyarország története*. Akadémiai kiadó, Budapest, 2007.
10. ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010
11. SCHERMANN Egyed: *A házasság jogi és erkölcsi szempontból*. Szent-István-Társulat, Budapest, 1913.
12. SIPOS István: *A katolikus házasságjog rendszere. A Codex Juris Caninici szerint*. Haladás nyomda részvénytársaság, Pécs, 1940.
13. SZILÁGYI Sándor (Szerk.): *A magyar nemzet története. X. kötet*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1898.
14. VENETIANER Lajos: *A magyar zsidóság története*. Budapest, Könyvértékesítő Vállalat, 1986.
15. ZELLER Árpád: *A magyar egyházpolitika 1847-1894 II. - A vallásszabadság, a polgári házasság, a katolikus autonomia, az alapok és alapítványok s egyéb egyházpolitikai kérdések történelmi fejlődése hazánkban 1872-1894*. Budapest, Boruth E. Könyvnyomda, 1894.

III. Cikk, tanulmányok

16. CSERNÁK Józsefné: *Házasság és válás Magyarországon, 1870-1944.* In.: *Demográfia*, 1996. 2-3. sz.
17. FELFÖLDI László: *Írásos dokumentumok egy mezőváros tánckultúrájáról.* In.: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1974, 1. sz.
18. GYÁNI Gábor: *Társadalmi nemek a munkaerőpiacon a polgári Magyarországon.* In.: *Rubicon*, 2009. 4. sz.
19. HERGER Csabáné: *A házasság védelmének eszközei az 1894. évi XXXI. tv.-ben.* In.: *Jogtörténeti szemle*, 2003. 4. sz.
20. HERGER Csabáné: *Tradíció vagy modernizálás? Az 1894-95. évi egyházügyi törvények, különös tekintettel a polgári házasságról szóló törvényre.* In.: *Jura*, 2005. 1. sz.
21. HOLMES Blair R.: *Házasságkötés és vándorlás Nyugat-Magyarországon: Feltorony, 1828-1895.* In.: *Demográfia*, 1978. 2-3. sz.
22. NAGY Sándor: *A Budapesti válások térbeli eloszlásának vizsgálata (1969-1906).* In.: *Tanulmányok Budapest múltjából*. 2012. 37. sz.
23. RUZSICKA Yvette: *Házasságok, válások, és az élettársi kapcsolatok viszonya a gyermekvállalással.* In.: *Jogelméleti szemle*. 2012. 2. sz.

IV. Elektronikus formában felhasznált irodalom

24. BÓDINÉ BELIZNAI Kinga-KÉPES György: *A polgári családi és házassági jog.* Forrás: <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/maganjog/csaladhazassag/polgarihasasag.htm> (Letöltés ideje: 2016. 05. 02.)
25. CSÁSZTVAY Tünde: *Kettős kötődés. Az Osztrák-Magyar Monarchia (1867-1918).* Forrás: <http://mek.oszk.hu/01900/01905/html/index7.html> (Letöltés ideje: 2016. 04. 11.)
26. ILLÉS Károly: *Törvénykezési Szemle: Az elkeresztelés.* Forrás: http://real-j.mtak.hu/2155/1/JogtudomanyiKozlony_1890.pdf (Letöltés ideje: 2016. 05. 02.)
27. KAMARÁS Ferenc: *Családalapítás és gyermekvállalás Európában Kérdések és kérdőjelek.* Forrás: http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-338/publikaciok/tpubl_a_338.pdf (Letöltés ideje: 2016. 04. 24.)
28. MARKOS Gyöngyi: *Az emberélet fordulói – népszokások.* Forrás: http://mek.oszk.hu/14800/14838/pdf/14838_2.pdf (Letöltés ideje: 2016. 04. 20.)
29. NAGY Sándor: *„„Elváltak” és „válások” Családi állapot és jogintézmény a 19. század második felében Budapest (Pest-Buda) példáján”.* Forrás:

<http://epa.oszk.hu/00400/00414/00021/pdf/142-157.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 04. 14.)

30. NAGY Sándor: *A házasság felbontása Budapesten (Pest Budán) a 19. században*. Forrás: <http://doktori.btk.elte.hu/hist/nagysandor/diss.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 04. 03.)

31. PALÁDI - KOVÁCS Attila (Szerk.): *Magyar néprajz. VIII. kötet. 1988-2002*. Forrás: <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/08/index.html> (Letöltés ideje: 2016. 11. 26.)

32. PÓK Attila: *Egyházpolitikai törvények*. Forrás: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/83-056/ch11.html> (Letöltés ideje: 2016. 05. 04)

33. PÓDÖR Lea: *Az ágytól és asztaltól való elválás intézménye az Osztrák Polgári Törvénykönyvben és a magyar polgári házasságról szóló törvényben, különös tekintettel a kánonjogban betöltött szerepére*. Forrás:

<http://blszk.sze.hu/images/Dokumentumok/kiadv%C3%A1nyok/tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tet/2013/p%C5%91d%C3%B6r.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 05. 12)

34. 56. országos ülés. 1892. május 19. Forrás: <http://www3.arcanum.hu/onap/opt/a110616.htm?v=pdf&q=WRD%3D%281892%20m%E1jus%2019%29&s=SORT&m=0&a=rec> (Letöltés ideje: 2016. 05. 03.)

35. Ezer év törvényei. Forrás: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=6556> (Letöltés ideje: 2016. 05. 03.)

36. Ezer év törvényei. Forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5376> (Letöltés ideje: 2017. 05. 12)

37. A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Forrás: [http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=36&layout=s&query=SZO%3D\(ar%C3%A1nya\)](http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1900_01/?pg=36&layout=s&query=SZO%3D(ar%C3%A1nya)) (Letöltés ideje: 2016. 11. 27.)

38. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi. népszámlálása. Forrás: http://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1910_01/?pg=43&layout=s (Letöltés ideje: 2016. 11. 27.)

39. The Hajnal Line. Forrás: <http://demoblography.blogspot.com/2008/01/hajnal-line.html> (Letöltés ideje: 2016. 04. 24.)

40. История Городов и Сёл. Forrás: <http://ukrskr.ru/Zakarpattje/Vinogradovskij.rajon/Vilok.html> (Letöltés ideje: 2015. 05. 07.)

Függelék

1. kép: Kihirdetési tárgyalási jegyzőkönyv¹⁹⁰

3
II 896

34

Kihirdetés.

A Sina-ujlak-i anyakönyvi kerület alulírott anyakönyvvezető
kiirdeti, hogy:

1. Gál János

ki családi állapotára nézve: övesz
és a kinek vallása: evangelikus református
állása (foglalkozása): szepiár
lakóhelye: Sina-ujlak
születési helye: Sina-ujlak határmezéje
ideje: 1863 évi január hó 16. napja
s a ki Néhai Gál János és Néhai Katalin fia.

2. Ómórhó István

ki családi állapotára nézve: hazasor
és a kinek vallása: görög katolikus
állása (foglalkozása): szobalás
lakóhelye: Sina-ujlak
születési helye: Magyóvár Győrszabos mezeje
ideje: 1862 évi augusztus hó 9. napja
s a ki Néhai Örmény János és Néhai Katalin leánya

együtt házasságot szándékoznak kötni.
Felhivatnak mindazok, a kiknek a nevezett házasságra vonatkozó valamely törvényes akadályról vagy a szabad beleegyezést kizáró körülményről tudomásuk van, hogy ezt alulírott anyakönyvvezetőnél (helyettesnél) közvetlenül, vagy a kifüggesztési hely községi előjárósága (illetőleg anyakönyvvezetője) útján jelentsék be.
Ezt a kihirdetést a következő helyen kell teljesíteni u. m.: Sina-ujlak

Kelt Sina-ujlak n. 1896 évi január hó 19. napján.

Jurck László
anyakönyvvezető.

22. rakt. sz. 8. számú minta a 27.243/895. I. M. sz. utasítás 24. §-ához.

2. kép: Születési anyakönyvi kivonat¹⁹¹

¹⁹⁰ Forrás: KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 2 ügyirat, folio 34.

14

26 h.

Hárasszögélyjáról betyegments

KIVONAT

A Ratnánai egyház megyében *Székely* alesperesi kerületben *Uyossai vármegyében* létező
tiszai-ujlakai római kath. anyaegyház kereszteltjeinek anyakönyvéből *székelyudvarhelyre*
teher (1877) évi *február* hó *harminnyolcadik* napjáról.
 Anyakönyv II. kötele 210 lapja.

Folyó szám	Eve és napja		A kereszteltnek				A szülők vezeték- és kereszt- neve, polgári állása, vallása és születési helyük	Lakhelyük Utcza Házaszám	A keresztülők vezeték- és kereszt- neve polgári állása és vallása	A keresztelő lelkész neve s hivatala	Eszrevételek	
	a születés- nek	a felvett sz. ke- resztseg- nek	keresztneve	n e m e		származási álla- pota						
				fiu	le- ány	törvé- nyes	tör- vény- telen					
11	1877 február 28	1877 március 4.	Julianne	-	leány	szü-	ny-	Szilágyi István h.v. nyugdíjas Nórádi Marcell	Tiszai-ujlakai 275.	Kovács István h.v. püspöki Hamborj, On- ny.	Földmunkás Márton Nórádi	

Jelen kivonat hitelességét nevem aláírásával s a pleb. egyház pecsétjével hivatalosan bizonyítom.

Kelt Tiszai-ujlakon 1900. február 1-én

H. J. J. J. J.
pleb. egyház

3. kép: Szülői beleegyezés¹⁹²

5

Az 1894. XXXIII. t.-cs. 50. §-a alapján
bélyegmentes.

Szülői beleegyezés.

Alulírott özvegy Palotás Józsefné született
Odessa Ester mint ^{anya} ~~anya~~ beleegyezem
abba, hogy fiam névszerint Palotás J. Mihály / József
Tina névelé i lakos, házasságot kössön: Szilágyi
Juliana Tina névelé i lakossal.

Kelt Tina névelé n. 1892 évi február hó 2 napján.

Előttünk, mint tanúk előtt:

Móniá Mándor + özvegy Palotás Józsefné
Állásgermány nevelő: Móniá

0. rakt. sz. — Felelős Tisztviselő nyomdájá. 2. számú minta a 27,243/595. I. M. sz. utasítás 10. §-ához.

¹⁹² Forrás: KTÁL, 728 Fond, 2. opisz, 6 ügyirat, folio 5.

NYILATKOZAT

Alulírott, Asztalos Annamária IV. évfolyamos történelem szakos hallgató, kijelentem, hogy jelen dolgozatomat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Történelem és Társadalomtudományi Tanszéken készítettem, történelemtanári diplomám megszerzése céljából.

Kijelentem, jelen dolgozatomat sem más szakon, sem más intézményben korábban nem védtem meg, az saját kutatásom és munkám eredménye és csak hivatkozott forrásokat használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtár kéziratárába kerül elhelyezésre és azt helyben használatra bárki megnézheti.